

CINEMA CIVIL. UN EXEMPLE: EDELWEISS FILMS

Ana Fernández Álvarez · campanadas@telefonica.net

Ens explica Plini que la filla de Butades, un ceramista de Corint, enamorada d'un jove que ha d'abandonar la ciutat i marxar a fer la guerra, fixa amb línies l'ombra que el seu amant projecta sobre la paret amb la bellugadissa llum d'una espelma. Després, a sobre d'aquesta silueta el seu pare hi aplica argila, per dotar-la de relleu i l'endureix al foc. D'aquesta manera tan bella, atrapant la projecció d'una ombra, se'ns explica com les arts plàstiques apareixen com a conseqüència d'un desig: el d'emplenar una absència. I què és el cinema –projecció mecànica d'una ombra acolorida amb llum–, sinó la forma més eficaç de fer explícit aquest anhel? Perquè, com ens diu André Bazin: “L'art cinematogràfic no és altra cosa que la necessitat original de superar el temps, mitjançant la perennitat de la forma; el desig, totalment psicològic, de reemplaçar el món exterior pel seu doble.”¹

Des dels seus orígens, el 1895, el cinema es configura com una recreació dramatitzada de la realitat i té, com a principal i general objectiu, entretenir i ser rendible econòmicament. Per tant, és lògic que el que anomenem cinema comercial, se serveixi d'una narrativa *escapista* i complaent, la de la ficció, per a omplir les sales cinematogràfiques. De manera molt diferent, el cinema amateur, des del 1921, quan apareixen al mercat les primeres càmeres no professionals,² cerca deixar constància subjectiva del real per a seduir un públic molt especial i restringit, format, generalment, pels mateixos realitzadors amateurs.

Aquesta classe de cinema no intenta interessar a partir dels continguts explícits que es mostren, sinó a través de com són mostrats, mitjançant el muntatge i la fotografia. I això és així perquè qualsevol d'aquests films acostuma a fonamentar-se en creacions de visualitat poètica o, el que és el mateix, en duplicacions poètiques de la realitat.

Per tant, si pretenem que aquest tipus de cinema esdevingui fons d'estudi històric, primer hem de tenir en compte que es tracta d'una modalitat expressiva on solen dominar els aspectes subjectius i sensorials sobre els transcendents i especulatiu. Aquests enregistraments, aparentment desposseïts d'intencions socio-ideològiques, són, per sobre de tot, una mena de exvots profans que marquen una inflexió dins l'àmbit cinematogràfic i la gènesi d'una especial forma d'entendre el realisme, que exigeix ser interpretada d'una manera molt específica.

Així com la ficció cinematogràfica és sentimentalitat, l'enregistrament amateur és pur sentiment i, l'una i l'altre, són molt diferents. La sentimentalitat de la ficció comercial mostra models de conducta convencionals, per contra, el sentiment de l'amateurisme documental, sotmès quasi sempre a la idea de dependència burgesa, més enllà de mostrar-nos col·lectivitats emocionals, allò que transmet són individualitats poètiques, sota paràmetres d'espontaneïtat aparent.

Ara bé, la passió pel vedutisme filmic dels cineastes amateurs ha fet possible l'existència d'un impagable fons documental que tenim l'obligació de salvaguardar. Les seves imatges, encara que aparentment puguin semblar innocents retalls costumistes, observades amb atenció, esdevenen útils instruments d'anàlisi historiogràfica, capaces de plasmar, des de l'anecdòtic i el particular, l'espontaneïtat de la realitat, aconseguint transmetre de manera fidedigna, la idea antropològica de família, grup i ciutadania.

En aquests films, el contingut d'un sol fotograma pot informar i donar contingut a qualsevol disciplina d'estudi científic: a la història social, política, econòmica o industrial; a l'etnologia; a l'antropologia; a la sociologia; fins i tot, a la medicina. També, analitzant i descrivint l'elecció dels seus enquadraments, ens pot il·lustrar de moltes altres coses: sobre gregarisme, relacions de classe o de gènere, la importància del patrimoni o de l'estirp familiar, etc. Imaginem aleshores què ens pot oferir un muntatge filmic complet.

Els historiadors ens hem d'apropar a l'anàlisi del cinema amateur intentant recompondre el camí que primer ha seguit el cineasta i hem d'esforçar-nos a donar substància a les ombres i als reflexos de la seva biografia, ja que ens trobem davant de creadors que, sense la necessitat de retre comptes a cap empresa productora i ajustant els seus projectes a les seves realitats professionals, familiars o pressupostàries, realitzen un cinema d'acció directa, quasi sempre sense implícits previs i sota paràmetres de possibilismes vitals i complicitats culturals. Així doncs, els enregistraments amateurs són la pedra fundacional del que podríem qualificar com primer cinema civil i és on es dona una curiosa associació entre retrat domèstic i exhibicionisme públic.

Per tot això, des d'aquestes pàgines, crec interessant estudiar la trajectòria filmica d'un dels documentalistes amateurs més significatius dels inicis cinematogràfics a Terrassa, l'Agustí Fabra i Bofill³ que, a través d'una obra senzilla i gens pretensiosa, ens ha deixat un impagable testimoni etnogràfic de la primera meitat del segle XX. Però, abans de començar a parlar-ne, vull deixar constància del meu agraïment a Josep Maria Domènech i Fargas, que generosament m'ha facilitat un important fons amb documentació personal de l'Agustí Fabra, a Rafael Comas i Ezequiel, Manuel Fabra i Ricart, Jordi Tomàs i Freixa, l'escolapi Joan Florensa i Parés, i a Manuel Planchat i Villacampa, que m'han aportat dades molt importants per a completar aquest estudi.

Agustí Fabra i Bofill, el pelegrí cinematogràfic

Agustí Fabra i Bofill és el fill primogènit de Manuel Fabra i Arró,⁴ natural de Queixans, un petit nucli de població de la Cerdanya, tradicionalment dedicat a l'agricultura, que, al final del segle XIX, oferia unes condicions de vida molt migrades als seus habitants, fet pel qual Manuel Fabra decideix, el 1900, traslladar-se a treballar com a cansalader a Barcelona i els caps de setmana dedicar-se a la venda

ambulant pels mercats de les rodalies, entre ells, el de Terrassa. El mateix any, aprofitant que a la plaça Vella, al número 3 (després 15), hi ha una botiga tancada, opta per llogar-la, tot consolidant així, un negoci entre la petita burgesia comercial de la Terrassa *de tota la vida*.⁵

El 1902, amb una vaga general de fons, Manuel Fabra es casa amb Josepa Bofill i Biosca,⁶ natural de Terrassa, que viu molt a prop de la cansaladeria, al carrer de Mosterol, 12. Una vegada casats s'instal·len a la Plaça Major, 3, i el 26 de novembre del 1903 neix l'Agustí, el mateix any que es funda la Fraternitat Republicana, que, al carrer Cremat, reuneix en tertúlia a la petita burgesia terrassenca, a la qual comencen a pertànyer els Fabra. Josepa té tres fills més, però moren molt petits, el cinquè naixement, el 30 de març del 1911, és el del l'Amadeu.⁷

La infància i l'adolescència de l'Agustí transcorren en una Terrassa en ple creixement urbà i demogràfic, que ha començat el segle XX amb 160 carrers i 15.872 habitants i que, en mig segle, arriba a tenir 350 carrers i més de 60.000 habitants. Es tracta d'un període vital que queda fortament marcat pel centre on cursa els seus estudis, l'Escola Pia de Terrassa. És aquesta institució qui li inoculara la forta espiritualitat que el caracteritzarà tota la vida,⁸ així com la passió per les seves primeres grans aficions: la fotografia i la natura. No hem d'oblidar que l'estil pedagògic d'aquest col·legi fa simultanis els continguts didàctics propis de qualsevol escola amb vetl·lades literàries i musicals i amb excursions pels entorns.

Una vegada acaba els seus estudis a l'Escola Pia, aquesta continuarà sent un referent important per a l'Agustí, fonamentalment, a partir de les relacions que continua mantenint amb alguns dels seus mestres i condeixebles. Per exemple, el delit que sent per la fotografia és el resultat d'influències com la de l'escolapi Joan Solà i Coromines,⁹ afició que s'intensificarà durant la relació epistolar que manté amb el seu amic i també escolapi Antoni Bargalló i Concabella,¹⁰ una de les persones que més l'ajuden durant una de les seves primeres crisis de joventut, sobretot quan deixa de parlar-se, per motius polítics, amb els seus amics Farràs i Morera,¹¹ ja que tots dos han començat a freqüentar el Gran Casino i a militar a la *Juventud Patriòtica Terrasense*¹² i ell se sent massa nacionalista¹³ per a continuar amb l'amistat; aquesta desavinença és un dels primers desenganys que més li costa de pair.

Amb divuit anys es troba sol i estrany entre la gent de la seva edat, es queixa que no té distraccions, que tot és treballar i treballar i que, fins i tot, ja no el reconforta escriure poesia. El pare Antoni Bargalló, epistolament, l'anima a intentar omplir el seu temps amb aficions que el distreguin, entre elles la fotografia i l'excursionisme. Dues activitats que el poden ajudar a omplir el buit emocional que l'ennuega i que, a la vegada, l'obliguin a relacionar-se.

Un dels primers treballs retribuïts que realitza és el de col·laborador al diari catalanista *El Dia*, on s'ocupa de la secció setmanal dedicada a la indústria tèxtil, una

feina que ha aconseguit mitjançant una recomanació de Daniel Blanxart i Pedrals,¹⁴ professor de l'Escola Superior d'Indústries de Terrassa,¹⁵ on l'Agustí cursa estudis de peritatge tèxtil des del 1919, formant part de la mateixa promoció que Miquel Coll i Alentorn.¹⁶ Aquest treball li possibilita també, des del gener del 1922 (i ara per recomanació del director d'aquesta publicació, Miquel Puigbó i Cots),¹⁷ treballar en règim de pràctiques a la fàbrica de rentada, pentinatge i filatura de Joaquim Badiella i Ribas.¹⁸

En aquests moments l'Agustí és a punt d'aconseguir el títol de pèrit tèxtil, li queden les matemàtiques, que intentarà aprovar a la convocatòria de setembre, però no s'hi presenta perquè, com confessa al seu amic Bargalló, s'ha distret massa durant l'estiu fent fotografies.¹⁹ La feina a cal Badiella la comença des dels fonaments: primer, aprenent a triar la llana, i després treballant a la secció de rentat. Vol conèixer i passar per cadascuna de les seccions de la fàbrica, però la mort del seu pare, el 28 de setembre del 1927, interromp la seva carrera professional i ha de deixar l'empresa el mes següent, perquè ell és l'únic que es pot fer càrrec de la cansaladeria familiar, ja que el seu germà Amadeu és encara molt jove.

Fent cas de les recomanacions que li ha fet el pare Antoni Bargalló, a començaments dels anys vint participa molt intensament com a membre del Grup Excursionista Montserrat, on es troba molt ben acollit i on gaudeix plenament de cadascuna de les excursions que realitza. Cada diumenge hi duu la seva càmera Agfa i fa un munt de fotografies: "(...) És tan encisadora la naturalesa! per això em sembla que contemplant-la, contemplo a Déu", li diu al pare Bargalló en una de les seves cartes.

En aquest centre, amb els seus amics Francesc Cabeza i Sabater,²⁰ Miquel Gibert i Codina,²¹ Joan Ballbé i Ribas²² i Salvador Cardellach i Planas,²³ es converteix en un dels pioners de l'esquí, esport que practica a la Molina, amb diverses excursions al Puigllançada, al pedró dels Quatre Batlles, al coll de Pal o a la font Canaleta²⁴ També en aquesta entitat assumirà importants fites muntanyenques i, el juny del 1927, amb el seu amic Francesc Cristòfol i Freixa,²⁵ gran aficionat a la fotografia, aconsegueix coronar l'Aneto.

Entusiasmat per l'excursionisme, es fa soci de diverses entitats: a més del Grup Excursionista Montserrat, també és membre de la Secció Excursionista del Centre Social Terrassa,²⁶ on ostenta el càrrec de secretari durant el curs 1924-1925 i també hi participa publicant articles i fotografies al seu butlletí.²⁷ El 1928 s'inscriu al Club Alpin Français i, el 19 de febrer del 1929, és admès com a soci del Centre Excursionista de Terrassa,²⁸ on, des del 29 de setembre del 1931 i fins el 1934, ostenta el càrrec de secretari. El 1930, com a membre d'aquest centre, i amb el seu amic Cristòfol, aconsegueix coronar els 2.885 metres del pic del Midi d'Ossau i fer el cim de la Grande Fache.²⁹ Finalment, el juliol del 1931 sol·licita associar-se al Centre Excursionista de Catalunya, on és acceptat el 21 del mateix mes.

Agustí Fabra en una sortida de muntanya del Grup Excursionista Montserrat. Arxiu Manel Fabra.

L'excursionisme ha contribuït a intensificar la seva afició per la fotografia i el porta a participar amb Miquel Astals i Mach,³⁰ Alfons Ribas i Girbau,³¹ Andreu Valls i Boada,³² Baltasar Ragon i Petit,³³ Antoni Altimira i Codina,³⁴ Joan Pineda i Junco-sa,³⁵ Josep Girona i Boada,³⁶ Joan Rusca i Avellaneda,³⁷ Salvador Salvatella i Agulló³⁸ (conegut popularment com Tella) i Francesc Boada i Sabaté³⁹ en una exposició fotogràfica, organitzada el juliol del 1931 com a part dels actes de la Festa Major, pels Amics de les Arts de Terrassa, al local del Club Pirinenc.⁴⁰

El seu tarannà espiritual, impregnat d'un especial misticisme a l'hora de viure i d'interpretar el paisatge i la natura, i l'ambient regeneracionista que als centres excursionistes es respira són dues circumstàncies que se superposen harmoniosament i aconseguen satisfer el profund pietisme del nostre cineasta. Prova de la seva confessionalitat i compromís amb l'esperit muntanyenc, així com de la simbiosi entre els seus sentiments religiosos i el tarannà ideològic de les entitats excursionistes a les quals pertany, són textos com: "Elogi de l'excursionisme", "L'encís dels Pirineus"⁴¹ o "Carnet de Muntanya: Ariège Andorra"⁴². A més, és en aquestes entitats on, de la manera més efectiva i coherent, conflueixen les seves principals aficions: la foto-

grafia, el cinema, la música, la poesia i el muntanyisme. Activitats que no solament practica, sinó que també es dedica a divulgar, mitjançant articles que publica als respectius butlletins d'aquests centres i impartint conferències arreu.

La seva faceta com a divulgador del muntanyisme s'intensifica a partir del 1933 quan el president de RàdioClub Terrassa⁴³, Jacint Figueres i Rosiñol,⁴⁴ demana al Centre Excursionista de Terrassa que hi col·labori mitjançant un programa setmanal sobre excursionisme. Serà l'Agustí qui, cada divendres al vespre i durant quatre anys, presenti el Ràdio Butlletí d'Excursionisme, amb continguts doctrinals, descriptius, ressenyes i actualitats d'interès general, tal com ell mateix ens ho descriu.⁴⁵ El 9 de novembre del mateix any, és nomenat membre del Comitè d'Emissions d'aquesta entitat⁴⁶ i, aprofitant aquesta intensa col·laboració, el 10 de juny del 1934 modera una tertúlia sobre el cinema amateur a Terrassa. El 30 d'octubre del 1935, el president de l'emissora, el doctor Joan Paulís i Pagès, li ofereix també un lloc dins el Comitè de Revista i Biblioteca, càrrec que declina, al·legant compromisos professionals.⁴⁷

La praxi cinematogràfica de l'Agustí Fabra no es pot deixar de vincular, també, al Centre Excursionista de Terrassa; de fet, són pocs els cineastes del país que no tenen relació amb l'excursionisme català, ja que és el principal aglutinant d'aquesta nova afició a cadascuna de les ciutats on aquests centres tenen seu. Es tracta d'institucions que són hereves i continuadores de l'esperit de la Renaixença catalana i els llocs on millor i de manera més efectiva es cou el ric brou de l'amateurisme. Al cas que ens ocupa, el de l'Agustí Fabra, encara més, ja que la seva passió cinematogràfica per fixar la realitat està farcida d'excursionisme, de folklore i de misticisme patriòtic, tres elements fàcilment identificables amb els idearis d'aquell excursionisme que, des dels seus inicis, s'esforça a promoure activitats culturals i científiques, dins els escenaris de l'arqueologia, el folklore, la llengua i la geografia catalanes. Per tant, entre aquest cineasta i el Centre Excursionista de Terrassa, succeeix el que es denomina passió per l'ídentic.

Un llapis que escriu amb llum: la motocàmera Pathé-Baby

Amb motiu de l'onomàstica de l'Agustí Fabra, el seu pare, un mes abans de morir inesperadament, li regala una motocàmera Pathé-Baby⁴⁸ i un projector Pathé. L'any següent, i durant els mesos d'estiu filma *Visions de la vida camperola a la Cerdanya*. Després, durant una excursió que realitza del 9 al 16 de setembre, enregistra *De l'Ariège a Andorra*.⁴⁹ El maig del 1929 filma cent metres de pel·lícula dedicats a *Visions de l'Exposició de Barcelona* i, com a gran excursionista que és, aprofitant tres dies que té lliures per la Festa Major de Terrassa, amb el seu germà Amadeu i el seu amic Francesc Cristòfol, realitza una excursió al Carlit, en què hi enregistra uns setanta-cinc metres de pel·lícula. Tots aquests són reportatges amb els quals apren

l'ús de la màquina, perquè, en aquests moments, més enllà de les indicacions dels manuals d'instruccions que inclouen les respectives marques o la bona voluntat dels ja iniciats, no hi ha altra manera d'endinsar-se al domini d'aquesta nova tècnica. Segurament per això, des del 1929 apareix una sèrie a *La Publicitat*, a la secció "Cinema Amateur", dedicada a aquests cineastes, amb continguts sobre tècnica, manteniment i trucatges. Una sèrie que col·lecciona meticulosament, com tots els números de la revista francesa *Cinéma Amateur*⁵⁰ i, posteriorment, de *Cinema Amateur* del Centre Excursionista de Catalunya,⁵¹ que també dediquen algunes pàgines a l'ús d'aquesta classe de càmeres.⁵²

Del 11 al 19 d'agost del 1929 enregistra dues bobines que titula *De Cauterets a Lourdes passant pel Vignemale i el Mont Perdut*. Aquesta excursió també la fa amb el seu germà Amadeu i els seus amics Francesc Cristòfol i Francesc Pujol i Algüeró,⁵³ amb el suport del Club Alpin Français. Els plantejaments previs de la ruta es resumeixen així: la primera jornada, des de Cauterets a Ossone (abans, però, havent passat per la basílica de Lourdes per a encomanar-se a la Mare de Déu); la segona, arribar fins al Vinhamala (el Vignemale); la tercera, al refugi de Tuquerouye; la quarta, ascendir al Mont Perdut i a Ordesa, allí descansar i, el dia 17, per a finalitzar, fer d'Ordesa a la Brecha de Roldán. El 1931 presenta aquest film al I Concurs Català de Cinema Amateur, però no obté cap premi.

La ruta d'aquesta travessa apareix descrita i minuciosament detallada a la conferència que l'Agustí imparteix, el 4 d'abril del 1930, quan presenta el seu film a l'estatge del Grup Excursionista Montserrat de Terrassa.⁵⁴ En aquesta dissertació, el seu *ultrafranciscanisme* queda fidelment reflectit i fragments com: "Quan, al sortir d'excursió, dirigim els nostres passos vers l'alta muntanya, amb el daler (*sic*) d'atènyer els seus enlairats cimals, per a copsar la impressió sublim d'aquesta natura grandiosa i forta, matisada amb bells colors, és quan dintre de la nostra ànima sentim, amb la màxima intensitat, la veneració i l'afecte que a la natura professem. Talment diríem l'estimació d'un foll enamorat", són una mostra paradigmàtica i molt eloqüent del seu sublimat, místic i catàrtic sentit muntanyenc.

A partir del juliol del 1931 realitza d'altres films dedicats a la muntanya; el primer, *Emocionant davallada de les Castellasses* a Sant Llorenç, i el següent, aprofitant una llarga estada a Queixans, a casa de la seva tia Maria i de l'oncle Janet per a recuperar-se d'una malaltia que li ha fet perdre molt de pes, filma *Dues escalades al País de l'isard*. Durant l'estada a casa dels seus parents no deixa de preocupar-se per la botiga de Terrassa, que ha deixat a càrrec del seu germà: "Al tanto' a no abandonar els pernills, eh!", li escriu a l'Amadeu en una de les nombroses i llargues cartes que envia a casa i en les quals també reclama que li enviïn les publicacions a les quals està subscrit *La Rambla*, *El Dia*, *Mirador*, *l'Arxiu* del Centre Excursionista de Terrassa i la revista *Cinema Amateur*.

Agustí Fabra muntant un dels seus films, anys 30. Arxiu Manel Fabra.

El 1932 fa un muntatge amb filmacions de les anteriors excursions i, sota el nom de *Recorrent les valls d'Andorra*,⁵⁵ on ja apareix la seva característica marca per a la capçalera dels seus films, una F de Fabra i un segon intertítol amb "Edelweiss Films", que tractant-se, com és el cas, d'un amant del muntanyisme no cal justificar ni explicar. Aquest film el presenta el maig del 1933 al II Concurs de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, on obté, competint amb 64 films més, la Medalla d'Argent per a films de temes excursionistes. En aquesta cinta, un document de gran valor etnogràfic, on utilitza virats en blau i sèpia, hi veiem la mirada d'un apassionat excursionista que capta, amb certs tocs de tipisme de postal, imatges com el Pas de la Casa, la frontera franco-andorrana, el cercle de Font-Negra des del Pas de la Casa, el camí de l'Estany, el massís del Pic Negre fins al coll dels isards, passant per una masia i diferents pobles, fins arribar a Andorra la Vella.

Recorrent les valls d'Andorra el sonoritza Josep Maria Galceran, de Cinematografia Amateur de Galceran i Giménez Botey, de Barcelona, la principal casa que assorteix el material cinematogràfic als amateurs –sobretot de la casa Pathé– i que disposa d'estudis de filmació i de sonorització, a més de laboratori de revelatge, de còpia i reparació i amb sales de muntatge i projecció. Des d'un principi, com anirem veient al llarg d'aquest treball, l'Agustí dona una gran importància als aspectes sonors dels seus films. El mateix Josep Maria Galceran, mitjançant una nota del 17 d'abril del 1933, li demana disculpes per haver sonoritzat el seu film sense el seu permís, qüestió que no tornarà a passar a cap de les seves següents produccions.

Tots aquests films els presenta el maig i el desembre del 1932, en una sessió organitzada per la Secció de Cinema del Centre Excursionista del Vallès, a Sabadell, i rep uns comentaris encoratjadors del diari *El Poble*, de Sabadell: "(...) Tria de vistes boníssima; angles encertadíssims i fotografia clara i molt ben entonada, àdhuc en els

casos que el temps o altres causes impedeixen una perfecta claredat. (...) Tan sols li aconsellem que en la presentació de les mateixes limiti la retolació al seu punt mínim i sobretot que no hi faci literatura”.⁵⁶ Aquest darrer comentari és molt adequat, ja que l’ampul·lositat emprada a la conferència també aquí queda palesa. Un defecte que anirà corregint a poc a poc, en pro d’un cinema cada vegada més visual que literari.

El comentari sobre la fotografia també resulta molt just, ja que l’Agustí, al llarg de tota la seva filmografia, dóna una importància extrema a aquest aspecte, tot escollint pel·lícules que li garanteixin el màxim de relleu i de volum fotogràfic. Per això prefeix utilitzar la pel·lícula de 9,5 mm Gevaert, que adquireix a Indústria Fotoquímica Nacional S.A., de Barcelona, empresa a la qual confia també, des del 1932, el revelatge dels seus films. Literalment, l’Agustí opina que: “(...) Després de cinc anys que porto d’afició al cinema amateur i des d’ara fa un any que consumeixo film Gevaert –data en què aparegué aquesta emulsió al nostre mercat– com n’és una prova el film premiat enguany “Un campament a Sant Maurici”, impressionat l’estiu passat, que mai, però mai, havia obtingut, malgrat treballar amb objectiu Zeiss, unes pel·lícules tan harmonioses, ben revelades i sense gens de residus adherits a l’emulsió”.⁵⁷ A més de la pel·lícula Panachrom Reversal de Gevaert també sol utilitzar el material de la casa Ferrania, abans que l’Eastman Kodak o qualsevol dels productes Pathé, que no li donen les textures fotogràfiques que ell pretén aconseguir.

L’èmfasi que a principis de l’amateurisme es dóna a l’aspecte fotogràfic ve determinat per les reduïdes prestacions d’efectes que aquestes primeres càmeres no professionals ofereixen, fonamentalment, en relació amb la profunditat de camp. Per això, i cercant l’efectisme estètic, es posa tot l’afany a aconseguir una potent bellesa plàstica, mitjançant l’únic element que poden controlar: la fotografia.

La cura i la meticulositat que esmerça sempre a l’hora d’escollir els horaris de filmació, així com les obsessives recomanacions que dóna als encarregats del revelatge dels seus films, demostren el valor que aquest documentalista atorga a aquest aspecte, fins i tot, per sobre del muntatge mateix. Com he dit, hem de tenir en compte que la simplicitat tècnica i de prestacions que ofereix la càmera amb la qual treballa, no li permet, quant a la planificació o al tractament de la profunditat de camp, fer gaires filigranes estètiques. Ara bé, el conjunt de la seva filmografia, partint d’una factura molt simple, resulta d’una gran efectivitat didàctica i etnològica.

El 19 i el 26 de juny del 1932 fa un reportatge sobre la XII Diada de Germanor a la Mata, un aplec celebrat i organitzat pel Centre Excursionista de Terrassa i l’Escola Coral de Terrassa (fundada el 1900, és una de les principals entitats promotores dels catalanisme local, i que també està molt relacionada amb el nostre cineasta, ja que entre les seves aficions es troba la de cantaire). Seguidament, entre el 14 i el 21 d’agost del 1932, filma *Campament a Sant Maurici*⁵⁸, primer campam-

ment col·lectiu de vacances del Centre Excursionista de Terrassa, amb el qual obté, el maig del 1933, al II Concurs de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, una altra Medalla d'Argent i la Copa de Cine Nizo, encara que no ha utilitzat cap càmera d'aquesta marca, però, ja que no s'ha presentat cap film que n'hagi fet servir, la casa Nizo determina que el jurat del certamen l'atorgui a qui cregui convenient.

El cinema amateur

Quan l'Agustí comença a fer cinema, aquesta afició és a les beceroles com a moviment associatiu. Dins l'àmbit internacional, podem considerar el I Concurs Internacional del Millor Film Amateur, amb la participació de cinc països, que va tenir lloc el 16 de novembre del 1931,⁵⁹ al Palau de Belles Arts de Brussel·les, com l'element fundacional de l'associacionisme amateur. El 1932 aquest concurs té lloc a Holanda, i el 1933, a França. El IV Concurs Internacional del Millor Film Amateur, s'ajorna fins al 1935 i es fa a Barcelona, on s'aprofita per a fer el I Congrés de Cineïstes Amateurs, el precedent més directe del que acabaria sent l'UNICA (Unió Internacional del Cinema Amateur), fundada el 1937 per l'Union Belge des Cinéastes non Professionnels i que, encara avui dia, és la institució més important dins el sector. Les tres bases essencials que s'estipulen en aquest Concurs són: cada Estat només pot presentar un film per cada tema, ha d'haver estat seleccionat prèviament entre els clubs existents al país i el Concurs ha de tenir lloc cada any en un país diferent. Són unes bases que adopta i encara manté l'UNICA.

A Catalunya el primer nucli de cineastes amateurs s'aplega entorn de la Secció de Cinema del Centre Excursionista de Catalunya, creada el 1932 per alguns dels membres que formen part de la Secció de Fotografia. Una secció que ja havia fet el seu primer certamen cinematogràfic el 1930, sota l'apel·latiu de I Concurs Català de Cinema Amateur. Des d'aquesta plataforma, els films catalans participen a convocatòries internacionals a París, Berlín, o als Estats Units.⁶⁰ Tot i la forta empena d'aquest moviment es té la consciència general que és un cinema poc protegit, al contrari del que passa a la veïna França on, ja en aquestes dates, existeixen lleis, decrets i reglaments que estimulen aquests tipus de creacions, o com al cas del Regne Unit: a Londres, ja es troben més de vint entitats amateurs, algunes de privades i d'altres que depenen de les universitats. Per contra, aquí fins i tot s'ignora què és el que fa o projecta fer el mateix Comitè de Cinema, dependent del Departament de Cultura de la Generalitat, no tan sols en pro d'aquesta classe de cinema, sinó també vers les produccions comercials catalanes.

El 1932, seguint l'exemple del Centre Excursionista de Catalunya, l'Associació de Cinema Amateur, sota el patronatge del Foment de les Arts Decoratives, crea una Secció de Cinema que disposa, a més, d'una biblioteca molt important especialitza-

da en el tema. De seguida, es multiplicaran aquestes iniciatives. A Sabadell, dins la seu del Centre Excursionista del Vallès s'obre una secció d'Amateurs que estableix, el 1933, un certamen monogràfic: Festa Major. Al cas de Terrassa, l'entitat Amics de les Arts és qui comença a parlar de constituir una Secció del mateix caire i, el 5 de novembre del 1933, presenta la seva primera sessió de Cinema Amateur, amb uns films dels germans Joan i Ignasi Salvans i Piera,⁶² *Aigua*,⁶³ *Reportatge ferm*, *Campionat d'Espanya d'Hoquei*, del primer i *Orient*, del segon.

El creixent activisme del moviment amateur fa possible la celebració a Barcelona, el 1935, del ja citat I Congrés de Cineastes Amateurs, organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya, amb un Comitè d'Honor format pel mateix president de la Generalitat, l'alcalde de la ciutat, el conseller de Cultura del Govern català, el regidor de Cultura de l'Ajuntament i el president del Comitè de Cinema de la Generalitat de Catalunya. A part dels amateurs del país, hi assisteixen cineastes alemanys, argentins, britànics, canadencs, irlandesos, italians, iugoslaus, japonesos, neerlandesos, nord-americans, portuguesos, suecs, suïssos i txecoslovacs. Aquesta forta activitat també es veu refermada, des del 1932, amb l'existència d'una crítica especialitzada al sector: *Cinema Amateur*, que el Centre Excursionista de Catalunya publica trimestralment; el *Butlletí del Cinemàtic Club Amateur de Barcelona*⁶⁴ i les revistes de cinema, que obren seccions específiques, com ara *Arte y cinematografía*, *Mirador* o *Popular Film*, entre d'altres.

A Catalunya aquest amateurisme es manifesta amb més força que a la resta de l'Estat, amb una proliferació bastant nombrosa d'entitats dedicades a aquesta pràctica, de manera que es justifica la necessitat de crear una Federació que les articuli. Hem de tenir en compte que al país, a partir del 1930 i fins que esclata la Guerra Civil espanyola, comencen a funcionar regularment les entitats següents: Associació de Cinema Amateur, Cinemàtic Club Amateur, Secció de Cinema de l'Associació d'Alumnes de l'Escola de Belles Arts, Secció de Cinema de l'Associació d'Alumnes de la Unió Industrial, Secció de Cinema de l'Associació de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Associació de Cinema Amateur del Foment de les Arts Decoratives, Secció de Cinema de l'Ateneu Popular de Gràcia, Atlàntida Films de l'Orfeo Atlàntida, Secció de Cinema de l'Akademio Laborista Esperanto i l'Ateneu Politènic, totes de Barcelona; Secció de Cinema del Centre de Lectura de Reus; Grup Amateur de Vic, Secció de Cinema de l'Agrupació Excursionista de Badalona; Associació de Cinema Amateur de Mataró, fundada el 1933, a partir d'una entitat privada anomenada Amics de la Fotografia Animada; Secció de Cinema d'Amics de les Arts de Terrassa; Secció de Cinema de l'Agrupació Excursionista de la Comarca del Bages, de Manresa; Secció de Cinema del Centre Excursionista del Vallès, de Sabadell; Secció de Cinema de la Federació Comarcal de Catalunya i Secció de Cinema Amateur de la Lliga Catalana, a Barcelona, des del 1935.⁶⁵

La constitució d'una Federació Catalana de Cinema Amateur, el 15 de juny del 1934, no està exempta de polèmica; la seva aparició és una iniciativa de l'Associació de Cinema Amateur del Foment de les Arts Decoratives, la qual aconsegueix que cinc entitats (la Secció de Cinema d'Amics de les Arts, de Terrassa; l'Associació de Cinema Amateur, de Barcelona; l'Associació de Cinema Amateur, de Mataró; la Secció de Cinema del Centre Excursionista del Vallès, de Sabadell i el Cinemàtic Club Amateur, de Barcelona) se sumin a la proposta. Sembla que la resta d'entitats veien amb reserves la configuració d'aquesta Federació, sobretot la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, tement, segurament, que les anteriors entitats, unides, minimitzessin el seu lideratge.

L'amateurisme a Terrassa

Dins d'Amics de les Arts es va començar a parlar de constituir una Secció de Cinema Amateur i el 5 de novembre del 1933 se'n presenta la primera sessió. La iniciativa fundacional la promouen l'Elies Badiella i Carner,⁶⁶ el Joan Salvans i l'Agustí Fabra, cinèfils que ja han concursat a tots els certàmens convocats pel Centre Excursionista de Catalunya, any rere any, des del 1931. A aquest primer nucli d'amateurs se li sumen de seguida d'altres noms com el de l'Amadeu Mariné i Vadalaco,⁶⁷ Josep Maria Guix, Francesc Roig i Ventura,⁶⁸ Josep Girona i Boada, Jaume Colomer i Monset,⁶⁹ Feliu Ubach i Daví⁷⁰ i Josep Donadeu i Font.⁷¹ Aquest col·lectiu realitza films individualment, però també en grup, com és el cas de la realització conjunta del film *De l'aula a la faula*,⁷² interpretada per Amadeu Blasi i Canela i realitzada per Josep Donadeu i Font, Josep Girona i Boada i Evarist Moliné i Nos,⁷³ el 1936. Després de la Guerra Civil d'Espanya, entren a formar part de l'amateurisme: Marcel Lloveras i Ribal,⁷⁴ Joan Segués i Donadeu,⁷⁵ Carles Puig i Vilanova,⁷⁶ Francesc Font i Pons,⁷⁷ Ramon Blasi i Canela⁷⁸ i Leandre Casulleres i Tomàs.⁷⁹

La història d'aquesta Secció està íntimament lligada al Centre Excursionista de Terrassa, ja que alguns dels seus membres també ho són d'aquesta altra entitat; fonamentalment, aquells que pertanyen a la Secció de Fotografia, de tal manera que moltes de les sessions de la primera s'organitzen conjuntament amb la segona, normalment al Teatre del Retiro, propietat de Josep Domingo i Cassanellas.⁸⁰ Un teatre on Joan Solà i Mestres,⁸¹ els dies 25 i 26 de gener del 1908, estrena, sota l'apel·latiu comercial de Cinematógrafo Universal, el primer film documental d'escenes locals, concretament imatges de la rua dels Tres Tombs de Sant Antoni.⁸²

De tots els nuclis existents, podem afirmar que el cinema amateur terrassenc és un dels més dinàmics i productius de Catalunya, qüestió corroborada, l'onze de maig del 1935, per Manuel Amat a *L'Instant*, quan considera aquesta ciutat com el "Hollywood dels amateurs". Curiosament, l'any següent, el 13 d'octubre, a *El Dia*, en plena campanya d'incautacions i de col·lectivitzacions, apareix un article

firmat per M., al què es valora el cinema amateur terrassenc de la mateixa manera que Manuel Amat, ja que l'articulista també considera aquesta ciutat com el bressol de l'amateurisme, però hi introdueix una crítica de caire polític, tot evidenciant el monopoli que la burgesia exerceix sobre aquesta classe de cinema. Si bé no li nega uns certs mèrits artístics, sí que evidencia la poca atenció que aquest mitjà atorga a la temàtica social, tot i que li reconeixent, però, una certa honestat creativa, sobretot si es compara amb el cinema comercial. A més, qualifica positivament el cinema amateur de laboratori d'assaig, d'escola de treball i de plataforma que prepara i pot permetre el salt a les produccions professionals. Advocant per la socialització d'aquest cine, apel·la i fa una crida en pro de la col·laboració desinteressada entre els cineastes locals i invita els Amics de les Arts, el Centre Excursionista de Terrassa i el Cine Club Avançada a implicar-s'hi. Afirmar que la Revolució no ha vingut a matar aquest cinema i que, en tot cas, ha estat solament la iniciativa privada qui ha rebut les conseqüències de la convulsió que s'està vivint. També afirma que la Revolució és el que pot obrir les portes a noves possibilitats fins ara estancades. Amb subterfugis justifica la confiscació de béns, tot argumentant que els mitjans tècnics que ara són en mans del Comitè d'Incautació Local, poden ser cedits a una nova agrupació de cineastes amateurs, més preocupada pels arguments socials.

L'amateur opina

Als certàmens, Agustí Fabra sol coincidir amb cineastes com l'anomenat "trio de bolos", format per Domènec Giménez i Botey, Delmir de Caralt i Josep Maria Galceran i una llarga llista d'amateurs com ara Francesc Gibert, Salvador Mestres, Joan i Ignasi Salvans, Llobet Gràcia, Eusebi Ferré, Isidre Sòcies, Joan Prats, Francesca Trián (esposa de l'anterior), Claudi Gómez, Manuel Amat, Salvador Rifà, Josep Maria Guix, Jaume Colomer, Josep Donadeu, Evarist Moliné, Josep Girona, Pere Font i Francesc Argemí. Per a tots ells, fills de la gran i mitjana burgesia, el més important d'aquest mitjà expressiu és el control total que exerceixen sobre l'obra realitzada. Cada amateur se sent amo i senyor de la seva obra. Ell sol controla la sinopsi argumental, el guió, la planificació i l'enquadrament, la direcció de fotografia, l'*atrezzo* i els decorats, escull els emplaçaments, s'ocupa de la direcció d'actors, fins arribar al més important des de la perspectiva creativa: el muntatge. Per a tots ells, el quid de l'essència amateur no és cap altre sinó la *independència creativa*.

Segons recull el diari *L'Opinió*,⁸³ l'any 1934 ja es valora plenament la importància i l'interès que té aquesta classe de cinema, encara que se li continuen reconeixent certs defectes. Per exemple, el decorador Santiago Marco i Urrútia,⁸⁴ en ser entrevistat per aquest mateix diari després d'assistir a la II Sessió del Concurs de Cinema Amateur, organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya, ens diu que troba excessiva la preocupació pels aspectes fotogràfics, en detriment dels arguments.

Que li resulten massa barrocs els muntatges i l'embafa el seu excessiu esteticisme. Recomana als amateurs que segueixin el consell del seu mestre de dibuix: "el de menys és saber tenir el llapis als dits; el que més s'ha de saber tenir-hi és la goma". Sebastià Gasch,⁸⁵ coincidint amb el decorador Marco, assenyala que l'amateur no ha d'oblidar que el cinema no és sols estàtica, sinó que també ha de tenir ritme. En aquesta mateixa línia hi insisteix Jordi Montserrat,⁸⁶ que es refereix especialment als aspectes interpretatius, que creu que són massa descurats per part de tots aquests realitzadors. Puntualitza que el principal inconvenient de l'amateur és que ha de treballar amb amics i aquests no sempre pertanyen al ram de la interpretació; a més, a un amic resulta difícil donar-li ordres. Joan Sala, a *La Veu de Catalunya*,⁸⁷ és més condescendent i, a part de considerar massa durs els judicis anteriors, opina que l'amateurisme pot arribar a ser més bo que el cinema comercial. Un altre assistent, Josep Palau i Oller⁸⁸ sense comprometre's gaire i no sortint gaire satisfet de la sessió, parla, si més no, d'un futur esperançador per al cinema català.⁸⁹

En una sèrie titulada "El Cinema Amateur, l'opinió de...", apareguda al diari *L'Opinió*, Francesc Gibert, en un to molt optimista, considera Catalunya com el puntal internacional de l'amateur i fa una reflexió sobre el que per a ell és una falsa diferència entre l'amateur i el professional: "pot haver-hi artistes amateurs i artistes professionals?". El cineasta Delmir de Caralt, a contracorrent de l'opinió general, escriu que l'amateurisme, comparant amb el que passa a altres països, encara no ha arrelat prou a Catalunya. Tot el contrari del que pensa Antoni Sarsanedas que diu que, dins de l'àmbit artístic català, el cinema amateur ha assolit un alt nivell de consideració, gràcies, sobretot, a l'existència de l'Associació de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, i destaquen els èxits que cineastes com Ferrer o com Caralt han obtingut en l'àmbit internacional. El que Caralt comparteix amb Sarsanedas és creure en l'important paper que exerceixen les entitats que han institucionalitzat Seccions de Cinema Amateur i, sobretot, al dels concursos i certàmens. Un comentari curiós de Caralt és atribuir la passió per aquesta activitat fílmica a les persones que treballen totes les hores del dia, mentre que precisament les més ocioses són les que prefereixen dedicar-se a la literatura o a la poesia. Quant a les diferències o similituds entre el cinema amateur i el professional, assenyala que comparteixen una mateixa tècnica, però emfasitza la potència expressiva del primer, ja que un film amateur és una obra creada pel mateix desig i per la mateixa emoció del cineasta, mentre que el film professional s'ha de subjugar als criteris i a les pautes marcades per les companyies productores que fonamentalment cerquen el rendiment econòmic.

Joan Roig comenta que, tot i els èxits internacionals aconseguits pels cineastes catalans, no s'ha arribat a un alt nivell qualitatiu. Reconeix que el que aquí es produeix és ple de conceptes i lliure d'influències, però que li manca perfecció tècnica i

subtilitat a l'hora de fer el muntatge, fallen els ritmes narratius i són films que solen avorrir. Sobre l'ambivalència entre amateur o professional ho té clar: mai no hi pot haver afinat entre l'un i l'altre. El primer és cinema en estat pur, independent, sense les cotilles econòmiques consubstancials al del professional.

Joan Prats hi afegeix l'argument que el naixement del cinema amateur es troba en la projecció de dos films: *Fums de Glòria*, de Domènec Giménez i *Montserrat*, de Delmir de Caralt, guanyadors, el 1931, del I Concurs Català de Cinema Amateur, organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya. Des d'aleshores, afegeix, es fa cinema amateur, però se'n parla més que no se'n fa.

Eusebi Ferrer evidencia que l'increment de cineastes ha fet possible l'aparició d'una Federació i una proliferació de cròniques a la premsa sobre aquest cinema més que estimable. El més interessant de les seves paraules és quan assenyalava que, per a l'amateur, l'única porta d'entrada a l'àmbit professional és la del documental, ja que la realitat industrial del sector dóna poques possibilitats per a accedir-hi per una altra via.

Salvador Mestres opina que l'amateurisme és un joc; de fet, la seva entrevista resulta molt singular i caricaturesca, tot oferint-nos una visió descarnada i sarcàstica del cinema amateur, al mateix to que Domènec Giménez, que qualifica el cinema amateur de "desenfocat".

Valentí Castanys opina que aquest cinema viu un moment dolç, però que encara queda molt per fer, sobretot perquè tenint en compte que molts amateurs han estat abans fotògrafs, han d'aprendre a ser cineastes i han d'adonar-se que la fotografia i el cinema no són un mateix llenguatge. També adverteix dels excessos que es donen en la planificació i en els enquadraments d'aquests films. Hi afegeix quelcom d'interessant, invita els creadors a no tenir por d'omplir de localismes els continguts dels seus films, tot adduint-hi que no es pot fer bon cinema imitant el que ens ve de fora, que l'universal sorgeix del més local.⁹⁰

Una reflexió interessant sobre aquesta classe de cinema ens l'ofereix Antoni Nadal a la revista *Imágenes*, el 1945.⁹¹ Hi defensa la necessitat d'un contingut ideològic al què recolzin els aspectes estètics, no al pas a l'inrevés, com diu que sol passar. Insisteix en la necessitat d'un domini del *tempo* cinematogràfic, principi que manca a la major part dels films d'aquest tipus, que ofereixen ritmes massa analítics i poc sintètics. Citant Liebeneiner, propugna l'existència d'un cinema amateur que sàpiga mantenir un equilibri entre el subjectivisme emocional i intel·lectual de l'autor i una major permeabilitat vers l'entorn social que li és contemporani.

I l'Agustí Fabra què en pensa? Ell mateix ens en deixa un testimoni molt directe al llibre de Josep Torrella, *El cine amateur espanyol* (1950).⁹² El considera com un instrument creador de films poemàtics on el més important són els aspectes espirituals i artístics. Hi afegeix que és al muntatge, com també ens diuen els grans realitzadors

del cinema comercial, on rau la fortuna d'un bon producte. Muntatge i ritme, per a l'Agustí, són les eines que es troben al servei de la creació del que ell anomena "poemes visuals", obres que el cinema comercial no es pot pas permetre el luxe de crear. Hi afegeix que, entre tots els gèneres possibles, el documental i el reportatge són els mitjans més idonis per a aconseguir el que per a ell és primordial: el cinema com a testimoniatge vivent. Qualifica l'experiència cinematogràfica de quelcom d'espiritual i molt religiós. Més enllà de les seves aspiracions, el que sí que és cert és que l'Agustí manté una voluntat didàctica i etnològica molt marcada al llarg de la seva trajectòria filmica. Ell mateix ens diu que el cineasta amateur és aquell que és capaç de mantenir viva la història: "(...) por muchos años que trascurren, el amateur podrá siempre reponer y dar vida a aquellas escenas cada vez que deslice ante la pantalla un rollo de su archivo e ilumine su proyector".

Un altre aspecte que cal considerar i destacar sobre què és per a ell el cinema amateur entra en contradicció amb l'actual moda del *reciclatge recuperacionista*, que ha vist en la utilització d'imatges amateurs per a documentals o recreacions de ficció una font d'aprofitament econòmic. Quan Josep Baixeres, de Castellterçol, li demana quines condicions econòmiques posa per a muntar-li una sessió de cinema amateur, ell li respon: "Quan al que em diu de les condicions, dec manifestar-li que de cap manera puc admetre que es parli de fer tractes puix que des del moment que aquests films els impressionem per amateurisme, no pot cap amateur de veritat, mirar de treure un rendiment de llurs pel·lícules. Precisament per això són films amateurs".⁹³

La sèrie *Folklore*

El 1932 l'Agustí comença a interessar-se i a treballar intensament en la que és la més representativa i paradigmàtica de les seves produccions, una sèrie dedicada al folklore català, que li reporta una important quantitat de reconeixements i de premis. Quan comença a prepara-la no té a penes bibliografia sobre el tema; tan sols disposa dels llibres de viatges i les ressenyes excursionistes que ha publicat l'Editorial Barcino o el que li faciliten al Centre Excursionista de Catalunya. Aleshores, donada la manca d'un material tan necessari per a afrontar amb coherència el gènere documental, enceta una activa recerca d'informació als diferents ajuntaments i arxius de les poblacions on vol anar a filmar. Aquest projecte enciclopèdic, que pretén aglutinar les efemèrides més importants del folklore català, no l'arriba a acabar per diverses qüestions, algunes de tan simples (però insalvables) com les raons horàries, ja que els equips amateurs de l'època no li permeten treballar amb poca llum, i d'altres de més dramàtiques com la Guerra Civil espanyola.⁹⁴

La sèrie, realitzada entre 1932 i 1935, presenta un muntatge simple, àgil i sintètic, que pretén arribar a l'essència de cada festa, de tal manera que cada capítol adquireix un to fonamentalment didàctic. Ens trobem davant uns films en què se'ns ofereix una

multiplicitat de punts de vista, fet que aconsegueix donar dinamisme al muntatge i s'hi demostra també un interessant domini dels fora de camp i dels enquadraments, tot incloent-hi primers plans amb un cert regust neorealista. Ara bé, el pretès documentalisme de *Folklore*⁹⁵ no fixa l'observació directa d'uns fets tal com succeeixen, perquè l'Agustí, en pro del seu especial concepte estètic regeneracionista, el que fa és fixar uns esdeveniments mediatitzats pel tipisme. És a dir, no plasma sinó que s'apropia dels fets per a contribuir a la mítica nacionalista dels paisatges i dels costums. Podem dir que aquests films estan planificats sota paràmetres vuitcentistes, maragallians i platònics, enregistrant unes pulsions vitals en què s'utilitza l'aparença formal del reportatge.

Cada film el comença a preparar mesos abans, demanant molta informació als ajuntaments sobre les efemèrides festives que vol registrar. Però aquest afany per a documentar-se, en pro de deixar constància cultural del folklore català, queda un xic falsejat per la seva obsessió pel costumisme. Aquesta preocupació el porta a suggerir als respectius municipis variacions horàries o de calendari i, fins i tot, canvis d'emplaçament dels actes; primerament, per poder-se beneficiar de la millor llum del dia, però també per a guanyar en tipisme visual. Tampoc no s'està de manipular els fets, muntant escenes que pertanyen a dates d'enregistrament diferents i d'incloure-hi tipus o personatges que ja no formen part de les festes a les quals assisteix. Per tant, el que fa amb el seu cinema, des de l'etnologia, és glossar i no pas representar.

L'aspecte que més el preocupa destacar a cada obra és el musical, no solament pel que respecta a l'element sonor en si, sinó pels plans visuals que dedica a la música, com són els enquadraments introductoris, mostrant les cobles i els músics, els primers plans o els de detall sobre els instruments musicals, intercalats molt intencionadament al llarg de cada film. La sèrie, sonoritzada amb discos de cera i agulla torta, procura disposar sempre de les partitures originals de cada efemèride festiva i per a obtenir-les manté una correspondència molt intensa amb diferents compositors catalans.

El primer diumenge de febrer del 1933 inicia la feina amb l'enregistrament de *Les comparses de Vilanova*, que acaba l'any següent; continua amb *La Festa dels Tres Tombs de Sant Antoni*, a Castellar del Vallès, una festa relacionada amb sant Antoni Abat, patró dels animals i del Gremi de Traginers i de Carreters que se celebra els dies 24 i 25 de febrer. El maig del mateix any enregistra *El ball de gitanes del Vallès*, a Sant Cugat del Vallès, i *El ball de bastons*. El primer dilluns de juliol filma, *La comparsa d'en Serrallonga*, a Terrassa, un film que, pel seu contingut, l'obliga a fer un muntatge més dramatitzat que de costum, ja que es tracta d'una recreació teatral al carrer i, per tant, hi abunden el pla contraplà i els primers plans.

El dia 24 de juliol del mateix any filma la *Processó marítima de sa Relíquia*, de Lloret de Mar a Santa Cristina, que duu en barques enramades la imatge de la santa —un reliquiari d'argent que custodia dues costelles i un fèmur de la màrtir— juntament amb als músics, fins al santuari de Santa Cristina. Aquest film, de tretze rotlles de

pel·lícula conté unes preses molt interessants de la sortida de la processó de l'església, a dos quarts de set del matí, fins a la platja. També de l'Envelat del Donatiu, de l'embarcada de la relíquia i de les banderes, de les regates i del moment de la Salve, amb els remes enlaire. És un film que deixa muntat el 15 d'agost, festivitat de Santa Maria, i que sonoritza amb música popular i de processó, tal com indica a Benet Rupió, de Lloret de Mar, en una carta datada el 16 d'agost del 1933.

El 28 d'agost del 1933 filma nou rotlles que plasmen *Els ballets de Castellterçol*. En aquest cas, com que alguns rotlles se li fan malbé, n'ha de tornar a enregistrar algunes escenes l'any següent. L'1 de setembre, després de recórrer la zona d'Ull de Ter fins a arribar als estanys de Carança en companyia d'uns pastors, filma sis rotlles durant la *Diada de Sant Gil a Núria amb l'Aplec dels Pastors*, un reportatge no exempt de certs tocs dramàtics: un pla introductorí que, a manera de pòrtic, ens permet veure les espatlles d'uns pastors caminant d'esquena i una utilització de l'el·lipsi poc habitual al seu cinema.

Els dies 7 i 8 del mateix setembre filma set rotlles sobre *Els nans, els gegants i els cavallins d'Olot* i el dia 18, *La dansa de Campdevàrol*. Per a musicar aquests films demana a Leandre Peracaula, de l'Arxiu de Danses, Corrandes i de Reculls Folklorics, i fundador, el 1923, de l'Esbart Dansaire de Rubí, les partitures utilitzades per les cobles en aquestes efemèrides. A finals de setembre, invitat per Marià Galí i Guix,⁹⁶ aleshores president del Centre Excursionista de Terrassa, a la seva casa d'estiueig, enregistra onze rotlles de pel·lícula amb les actuacions dels Xiquets de Valls a Vilanova i la Geltrú i a l'Arboç, on s'enfronten les colles de Vilanova i de Vilafranca.

El gener del 1934 continua la sèrie amb *El Ball de Gitanes del Moianès* i està molt interessat a filmar el *Ball dels Garrofins*, dansa que s'executa durant la vigília de Sant Sebastià, des del segle XVII i que és la tradició més antiga de Moia, però, per culpa de l'horari no ho pot fer, ja que no hi ha prou llum. El dia 20 del mateix mes es desplaça tot sol i a instàncies de Marià Galí, a Tossa de Mar per a enregistrar *El Pelegrí de Tossa*.⁹⁷ Es tracta d'una tradició que, des del segle XV, any rera any, a dos quarts de set del matí, envia un pelegrí des de Tossa a Santa Coloma de Farners, per a commemorar un vot fet a Sant Sebastià per haver salvat la població de Tossa de la pesta. Durant l'enregistrament el nostre cineasta viu una anècdota molt simpàtica: l'Agustí és un dels primers a presentar-se a l'església de Tossa per a preparar la filmació i, com que la tradició obliga a no desvetllar a qui li pertoca cada any ser el Pelegrí, li pregunten si és ell l'escollit d'enguany. Davant la seva sorpresa, el seu interlocutor hi insisteix sense reparar en la càmera que porta a les mans, ja que des de fa mesos corria el rumor que assegurava que el Pelegrí d'enguany seria un foraster. El febrer del mateix any acaba el muntatge de *Les comparses de Vilanova* i, el març, *Caramelles de Sant Vicenç*.

Aquests films, amb el títol conjunt de *Folklore*, els presenta el 1934 al III Concurs Català de Cinema Amateur, organitzat per la Secció de Cinema del Centre

Excursionista de Catalunya, en què obté la Medalla d'Honor al millor Film Característic de Coses de Catalunya i la Medalla Vermeil i la Copa Gevaert. La premsa especialitzada li dedica comentaris de tot tipus, com és el cas de la valoració firmada per J.R, a *L'Opinió*, on tot i considerar *Folklore* com la millor cinta de la sessió, el cronista crítica que té un ritme massa lent.⁹⁸ Josep Palau hi afegeix des de la secció "El Cinema", a *Mirador*: "(...) Film de gran interès és aquest Folklore, que amb una paciència i gust a tota prova ha compost Agustí Fabra. No hem de donar aquí l'índex d'aquest film que en les seves dues bobines plenes i substancials aplega amb gran dignitat una pila de manifestacions del nostre ric folklore. L'interès del contingut no pot ésser prou ponderat. Naturalment que hi ha coses, com per exemple els ballets d'Olot o de Campdevàrol, que tenen més interès que els Tres Tombs, per exemple, però ningú podrà fer d'aquesta gradació d'interessos cap greuge a l'autor, imparcial per bé que sensible, que no pretén sinó ésser al més complet i exacte possible. De tots els films projectats, entenem que aquest és un dels que el públic segueix amb un interès major(...)".⁹⁹ Una valoració negativa la rep del diari *El Dia* que en crítica el ritme lent i la foscor de la fotografia.¹⁰⁰ Mesos més tard, el mateix diari, suavitzant les anteriors crítiques i citant les opinions de Josep Palau a *Mirador*, valora molt positivament aquest film a la crònica dedicada a la sessió de cinema amateur, organitzada per Amics de les Arts de Terrassa.¹⁰¹

El 21 de maig del 1934 filma *El ball del "Gambeto" de Riudaura*, que es balla per la Festa del Roser, a la Segona Pasqua.¹⁰² El juny del mateix any, durant la festa del Corpus, *La Patum de Berga*, un film que ja fa un any que prepara, utilitzant molta bibliografia; entre d'altres elements, la separata que el Butlletí¹⁰³ dels Museus d'Art de Barcelona ha editat el 1932, on Joan Amades i Gelats¹⁰⁴ ha escrit un extens reportatge. També utilitza els documents elaborats per l'historiador berguedà Antoni Sansalvador.¹⁰⁵

La Patum de Berga recull els sis actes o quadres tradicionals que conformen la festa i que simbolitzen l'enfrontament entre alarbs i cristians, llevat del darrer que representa la ciutat ja alliberada. L'Agustí ens ofereix imatges d'*Els turcs i cavallets*, que, al ritme de la música en viu, s'enfronten en una estricta dansa ritual entre moros i cristians; del *Ball dels gegants*, dues parelles que representen els cabdills alarbs i que simbolitzen la burla i la mofa de la vanitat; del *Ball de nans*, que són els cristians, més petits en contrast amb els anteriors, a tal de metàfora que explica el triomf de la humilitat; de *La Mulafera*, el cabdill suprem, que treu foc per la boca i corre per entre gent; i també de l'interessant *Ball dels diables i dels Sants Miquels*, en què aquests darrers representen un arcàngel gran i un de petit; també es denomina la *Dansa dels maces*, perquè els dimonis hi porten una maça i un fuet —els personatges dansen representant una lluita coreogràfica, en la qual guanyen els sants miquels, quan els dimonis cauen a terra i els arcàngels els rematen. I, finalment, del *Ball de l'àliga*, una

Fotograma del film *La patum de Berga*, juny de 1934. Arxiu Manel Fabra

dansa relacionada amb l'alliberament de la vila el 1393. Aquest és el punt culminant i apoteòsic de la Festa.

Per a l'acurada sonorització d'aquest film, demana les partitures originals, de Joaquim Serra i Fariols¹⁰⁶ i de Joan Baptista Lambert i Caminal,¹⁰⁷ al mestre Francesc Pujol i Pons,¹⁰⁸ el qual en aquells moments està preparant, juntament amb Joan Amades, el *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors* de Catalunya. L'Agustí, el 1935, volent millorar el seu reportatge, filma més imatges i les hi afegeix. La seva intenció és plasmar el que per a ell és tot un poema èpic, una apoteòsica festa que s'obre amb els cops que el Tabaler, l'herald de la festa, dóna a un gegantí timbal. Ara bé, el que la seva austera filmació aconsegueix transmetre no és aquesta apoteosi, sinó la suggeridora senzillesa que s'amaga darrere l'efectista presència del foc i de la pólvora: el bell arcaisme de les danses que efectuen les comparses.

L'agost del 1934 enregistra el *Ball del Ciri de Moià*, tot aconseguint que canviïn l'horari de la tarda al matí, per tal d'aprofitar més bé la llum i, durant els dies 20 i 22 del mateix mes, filma *Els cavallets i gegants de Sant Feliu de Pallerols*, on recull *La dansa matadegolla*, segurament la dansa més antiga del conjunt dels balls i la més important que representa la lluita entre dos bàndols, amb el resultat final de la victòria cristiana sobre l'enemic pagà. Per últim, el *Contrapàs*, un ball realment complex i que requereix molta concentració, ja que presenta una estructura totalment irregular. En aquest film intercala dins el muntatge uns primers plans de personatges típics que li donen un cert naturalisme neorealista.

Per a poder realitzar tots aquests enregistraments demana que repeteixin els balls al matí, però no li acaben de quedar bé i, el 1935, els ha de tornar a rodar. Per a la seva sonorització torna a recórrer al mestre Pujol que li aconsegueix les partitures originals. L'enregistrament de la música que acompanya el *Contrapàs* resulta molt difícil, ja que, com li comenten els mateixos músics, tots els instruments sonen alhora i és un guirigall. No és fins el 1936 quan ho pot editar en disc.

El 28 d'agost del 1934 també ha filmat *Els cercolets i ball de Panderos de Vilafranca*.¹⁰⁹ A propòsit d'aquesta filmació, escriu i explicita la raó principal per la qual està realitzant aquesta sèrie dedicada al folklore: "És clar que a còpia de cançons i de balls exòtics, importats aquests darrers anys, hom ha arribat també a embriagar bona part del nostre poble, fent-li oblidar moltes de les seves manifestacions més típiques i tradicionals. Al Penedès mateix (...), s'han deixat perdre altres manifestacions tan interessants com els balls dels Pastorets, el dels Figueuaires, el dels Cotomines, el dels Mal-casats, el de l'Àliga i la Mulassa, així com els Quadres històrics (...)"¹¹⁰ És, doncs, una voluntat de recopilació documental i històrica el que el mou a fer tants quilòmetres i a enregistrar tants metres de pel·lícula, amb un afany per a contribuir a la preservació de la cultura catalana.

El 24 de gener del 1934 comença les gestions per carta amb el secretari de l'Ajuntament de Vidreres, Emili Blanch, ja que vol filmar *La Festa del Ranxo*, un acte típic del dimarts de Carnestoltes, que se celebra el 13 de febrer i en què es reparteix sopa als pobres. El 6 de febrer el secretari li facilita totes les dades, però, una setmana després, l'Agustí li comunica que no ha pogut assistir-hi, ja que ha perdut el tren. L'any següent, el darrer dia de Carnestoltes, mitjançant una recreació, al matí, de la festa que tradicionalment es celebra a la tarda, ho pot enregistrar.¹¹¹

El 30 d'agost del 1934, l'Agustí Fabra escriu a Joan Danès i Vernedas,¹¹² a propòsit del film que està preparant des del 1933 sobre *El ball dels Pabordes*, de Sant Joan de les Abadesses, per a demanar-li tota la informació que tingui sobre aquesta festa i per a què li faciliti els contactes amb l'Ajuntament de la vila. El rodatge d'aquest

Agustí Fabra filmant El Ball de Pabordes a Sant Joan de les Abadesses, 22 de setembre de 1935. Arxiu Manel Fabra.

film pot il·lustrar, més bé que cap altre, les dificultats que un amateur de l'època té a l'hora de realitzar el seu treball. Com ja s'ha dit, inicia les gestions el 1933, però no acaba de muntar el film fins el 22 de setembre del 1935.

Primer de tot necessita que aquest ball s'executi al matí i no pas a la tarda, com és costum. Per això escriu i demana ajut, el 3 d'agost del 1934, al president del Centre Catòlic de Sant Joan de les Abadesses i a Joan Danès, perquè hi intercedeixin i es canviï l'horari del ball al matí. Danès l'informa que precisament aquest any el ball es presenta restaurat i que la música es transmetria per Ràdio Barcelona, el dia 3 de setembre del 1934, a dos quarts d'onze de la nit, i per Ràdio Associació el dia 7, a les set i deu del vespre, tot suggerint-li que pot utilitzar aquestes transmissions per a la sonorització del film. Gràcies a les seves gestions, l'Agustí rep, el 3 de setembre del 1934, una carta del batlle, Francesc Aran, en què li diu que faran tot el possible per avançar-ne l'hora a les tres de la tarda. Tot i aquestes facilitats, a l'Agustí li queda un altre prec a fer: que es canviï el lloc de l'actuació, ja que l'escollit d'enguany el troba poc típic; també insisteix què no li és suficient que s'avanci l'hora del ball a les tres de la tarda, sinó que li és necessari de canviar-lo al matí. Finalment, malgrat haver aconseguit un dia i un lloc més apropiats, el Camp d'Esports, i una hora ideals, va ploure i l'Agustí es veu obligat a ajornar l'enregistrament un any més.

El dia 5 de novembre del 1934, Joan Danès comunica a l'Agustí que una marca cinematogràfica comercial, la Hispano Fox, també està interessada en aquesta filmació i suggereix, per tant, que tots els preparatius que es facin al respecte en pro de la filmació per a aquesta casa pensi a aprofitar-los ell mateix per al seu treball. El 6 d'agost del 1935, l'Agustí s'hi torna a posar en contacte i li recorda que continua interessat en la filmació i continua tenint la necessitat de trobar un horari adequat. Tres dies després, Danès li respon que el dia més adient és l'1 de setembre, però que no hi haurà cobla, sinó solament un violí i que, en tot cas, torni el dia 8 per a gravar la música de la cobla. L'Agustí hi està conforme, però, una altra vegada, una carta del 29 d'agost torna a desbaratar-ho tot. El 19 de setembre Danès, seguint les instruccions del batlle, li canvia la data pel 22 d'aquest mes: el dia és núvol, però es filma. El cineasta impressiona dotze rotlles que revela la casa Cinematografia Amateur, de Barcelona. No en queda prou satisfet; es lamenta de no haver pogut rodar amb sol, que la fotografia de la cinta ha perdut contrastos i volum i que el resultat és massa gris i uniforme.

Com que alguns fragments queden mal enregistrats, acorda amb Danès que aquests es filmin a Barcelona, els dies 27, 28 i 29 de desembre. Així es fa, però el revelatge és nefast i vol tornar-los a filmar el 26 d'abril del 1936. De fet, no ho pot fer fins al 3 de maig d'aquell any. La sonorització del film s'enregistra en un disc de cera, al local de l'Escola Coral de Terrassa, el dia 7 de febrer del 1936. La cobla *La Principal de Terrassa*, sota la direcció de Ramon Serrat i Fajula,¹¹³ interpreta una

partitura del mestre Tomàs, que s'ha obtingut a través del mestre Francesc Pujol i de Joan Danès.

L'Agustí en fa dos muntatges: un, amb el metratge enregistrat complet, per a projectar a Sant Joan de les Abadesses i, un altre, de més curt, per a la resta de projeccions o per a presentar a concursos. Els talls que no inclou a la segona versió afecten al ball del Passant, quan apareixen la 3a i la 4a parelles. El muntatge final es fa el maig del 1936, havent arreglat una part del ball dels *Morratxos* i havent reduït el ball del passant.

La tercera i quarta bobines del film *Folklore*, amb el conjunt de les filmacions enregistrades entre el 1934 i el 1935, les presenta, el febrer del 1935 i sota l'apel·latiu *Dances i Festes*, al IV Concurs de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, on obté la Medalla Vermeil, la Medalla Atracció de Forasters, el Premi Foto-Òptica i el Premi Cinema Eumig a la millor sonorització, així com un disc Propavoz de la casa Ràdio Ohm. A més, el 1936, estant prèviament seleccionada pel Centre Excursionista de Catalunya, per a participar al IV Concurs Internacional de Berlín, l'Institute of Amateur Cinematographers, del Regne Unit, sol·licita una còpia per als seus arxius.¹¹⁴

Des del 1934, també està preparant la *Fira de Verdú*, un esdeveniment que se celebra els dies 14 i 15 d'abril i que munta en dos anys. Quan comença els tràmits epistolars amb l'Ajuntament de Verdú demostra un gran interès perquè a la filmació hi pugui haver alguna celebració gitana. La part dedicada a l'Exposició Agrícola no queda bé i l'ha de treure. Per a donar coherència argumental al film, simula l'escena d'esquilar una bèstia amb tisoires i reconstrueix el final, quan es veu com marxen uns homes el darrer dia de la festa. Amb aquesta cinta obté, el maig del 1936, al V Concurs Català de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, la Medalla al Millor Film Característic de Coses de Catalunya i una Menció Honorífica, per la qual cosa es escollida per a presentar-la al V Concurso Nacional de Cinema Amateur, a Madrid, de 1936.¹¹⁵ També participa, el setembre del 1936, al I Concurs Sabadellenc de Cinema Amateur del Centre Excursionista del Vallès, però no recull cap premi. El 18 d'agost del 1937, el Centre Excursionista de Catalunya li demana el film, només una bobina, perquè representi l'entitat al Certamen Internacional de París, entre el 6 i el 12 de setembre.

Del 29 al 31 d'agost del 1935 filma *El ball de gitanes del Penedès*, però no queda bé i no ho pot repetir; a més, continua molt ocupat acabant encara el muntatge i la sonorització d'*El ball dels Pabordes*, de Sant Joan de les Abadesses i no es troba bé, així que prefereix instal·lar-se a Queixants i refer-se. Amant de la muntanya i del cinema, en poques ocasions barreja totes dues aficions, tan sols als seus inicis i també ara, el 5 d'abril març del 1935, quan presenta Jeroni de Moragas, membre de l'Institut d'Observació Psicològica, del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Orfeó Català,

com a ponent d'una conferència que conjuga ambdós temes: “El cinema vist per un excursionista i l'excursionisme vist per un cinèfil”, al saló de conferències del Centre Excursionista de Terrassa.¹¹⁶ També acaba de muntar *Els esquís damunt la neu*, un film començat el 1930. Després, la Guerra Civil espanyola ho paralitza tot i l'Agustí no torna a agafar la càmera fins als anys quaranta.

Aquesta filmografia demostra un mètode molt minuciós i cistercenc a l'hora de filmar, de sonoritzar i també de projectar les pel·lícules.¹¹⁷ Un exemple en són les instruccions que dona a Josep Buixaderas, de Castellerçol, el 10 de juliol del 1935: “(...) millor que la pantalla no fos porosa, tota vegada que es perd molta llum a través de la porositat. Prova d'això és que sempre el cinema amateur es projecta damunt un llenç repintat i del tot compacte. Àdhuc als cinemes Kursaal i Fèmina, de Barcelona, sempre cal penjar davant el llençol porós una pantalla compacta i ben tibant. I és que, com que les màquines amateurs no tenen la intensitat lluminosa de les professionals, cal recollir tot el màxim de llum. Amb tot i que la màquina que jo posseeixo és la de màxima potència que existeix al mercat (puix fa pocs mesos vaig adquirir-la),¹¹⁸ potser caldrà fer la projecció des de la barana de la llotja. (...) El que em sap greu és que la sessió tingui de fer-se a la tarda, puix que jo sempre estava cregut que seria a la nit. (...) Em sap greu perquè, ultra fer la projecció i la sonorització, em cal l'ajut d'un altre que conegui el meu film i per anar cuidant d'els discos.” Aquestes recomanacions resulten molt il·lustratives de com treballa, però també de quines són les possibilitats tècniques de l'època.

També resulten molt eloqüents les indicacions que dona a Joan Danès, el 4 d'abril del 1936, per a projectar a Sant Joan de les Abadesses: “La distància de la pantalla i el projector no tindria d'ésser superior a 15 metres o màxim 17, puix que aleshores no sortiria bé la projecció. Si de la pantalla a la cabina hi ha més distància caldrà posar el projector ran de la barana de la llotja, enfront la pantalla, que és el lloc que gairebé sempre s'ha de posar quan la sessió es verifica en un cinema públic. L'equip sonor cal SOBRETOT que sigui al costat mateix del projector. Per tant si s'ha de posar aquest a la llotja abans dita, l'equip de referència tindria d'ésser també a la mateixa llotja. Aquest equip sonor té de disposar de dos plats volta discos amb els corresponents pick-ups i a ésser possible que els dos pick-ups poguessin funcionar alhora. Provisionalment pot muntar-se això amb dos gramòfons o gramoles amb pick-up, naturalment empalmades a un aparell de ràdio amb altaveu força potent, a fi que la sonoritat surti ben neta i alta (...)”. En altres escrits especifica que el projector més adient per al passí dels seus films és un Pathé Lux, amb bombeta S –és a dir, bombeta grossa–, i també que prefereix les pantalles metàl·liques d'1 x 1,5 m.

Segurament, el més divertit respecte d'aquesta meticulosa manera de treballar és el que el mateix Agustí diu a Josep Maria Domènech i Fargas, rememorant com un cronista de *Xut!* qualifica la seva manera de preparar els discos de so per a les projec-

cions: “Discos amb samarretes i calçotets!” El que justifica aquest comentari és que els omple de papers blancs enganxats, deixant solament descoberts els fragments musicals escollits. Un altre comentari simpàtic és el que trobem a la mateixa publicació: “(...) En Fabra, quan filma, sembla que passi el rosari, i quan es gira de cara al poble amb la motocambra a la mà, més que filmar sembla que vagi a pronunciar un solemniat *Dominos vobiscum*”.¹¹⁹

Caricatura d'Agustí Fabra realitzada per Salvador Mestres i Palmeta, publicada a la revista *Xut!*, març 1935. Secció *Cinema Amateur*, pàg.5.

Un dels darrers films d'abans de la guerra és el titulat *Atletisme*, que, entre altres llocs, es projecta al Grup Cultural Eclèctic de Rubí, del Centre Democràtic Republicà, on coneix Martí Taulé i Pruneda,¹²⁰ una de les figures més importants de la història de l'educació a Rubí, de la prestigiosa institució de les Escoles Ribas, una de les millors de tot l'Estat a l'època.

Als seus 33 anys, comença la Guerra Civil espanyola, un període que viu amb angoixa i por. En aquests moments l'Agustí recorre als amics, fonamentalment aquells que han optat per l'Església, com és el cas del seu amic de joventut, l'escolapi Antoni Cardona i Carreras,¹²¹ gramàtic i poeta, amb el qual, ordenat i destinat a Moià, des del 1925, i després a Cuba, es relaciona epistolament durant aquest període tan difícil. Per a eludir possibles represàlies i censures epistolars, ambdós utilitzen uns àlies: simplement feminitzen els seus noms, Antònia i Agustina. També és important la relació epistolar que manté amb l'ecònom de la parròquia del Sant Esperit, Ramon Sanahuja i Marcé,¹²² mentre aquest és empresonat a Lleida; amb ell pot sincerar-se i explicar-li com han transcorregut els fets més dramàtics que la família ha hagut de patir. Ramon Sanahuja també li explica a ell en quines condicions es troba a la presó,

junt amb d'altres eclesiàstics, i quines preocupacions i persecucions ha hagut de patir “per la causa de Crist”, considera que els donen un tracte poc amable i cita expressions com “cristians paganitzats”, en referir-se als funcionaris de la presó. L'Agustí tracta d'ajudar-lo i, sempre que pot, li envia algun paquet amb menjar i petites coses que alleugereixin la seva situació.

Un altre personatge important per a ell en aquests moments és l'escolapi Miquel Altisent i Domenjó.¹²³ Tots dos tenen por i, per a enganyar la censura republicana –“las hordas rojas”, tal com les anomena Altisent, també utilitzen pseudònims per a escriure's: Anne Marie Sableyrolles, per al pare Altisent, i, novament, Agustina, per a ell mateix.

El 10 de maig del 1936, Fabra filma un reportatge familiar, *Inauguració de la capella Mare de Déu de Montserrat de la família Badia Tobella*,¹²⁴ a la qual assisteixen alguns membres de la família Badia, entre ells el notari Francesc de Paula Badia¹²⁵ i la seva esposa, Montserrat Tobella i Barrera;¹²⁶ també els amics Gaietà Vallès i Pujals,¹²⁷ Manuel Vallhonrat i Comerma,¹²⁸ Josep Maria Duran i Torres,¹²⁹ Agustí Prat i Marcet,¹³⁰ Joaquim Barata i Rocafort¹³¹ i Francesc Salvans i Armengol.¹³² Tots, tal com indica l'Agustí a la seva correspondència, “assassinats pels rojos”, també parla dels escolapis Ignasi Lorente Pérez,¹³³ d'Eloi Vidal i Tugas¹³⁴ i de Joaquim Flaquer i Capdevilla,¹³⁵ aquest darrer amagat a casa de Magí Cadevall i Rodó,¹³⁶ mort uns mesos abans. En cita d'altres que, amb més sort, es troben empresonats, com és el cas del germà Joaquim Martí i Serra,¹³⁷ però que moriran assassinats mesos més tard. A aquesta inauguració hi assisteix el teòleg benedictí Adalbert Franquesa i Garrós¹³⁸ i, el seu germà, l'escolapi Josep Franquesa.¹³⁹

També recorda com es van presentar quatre patrulles a casa seva, l'agost del 1936, per a empresonar-lo, i com va poder escapolir-se pel terrat de casa. L'Agustí, temerós pel que pugui passar, arriba a amagar tots els seus films a la carbonera de la cuina, deixant-la tapiada amb totxos. Por, temor i molta inseguretat són les sensacions que caracteritzen la vida de tots els que configura el seu cercle d'amistats. Una por que s'intenta neutralitzar mitjançant la vivència religiosa, però aquesta, com passa a casa dels Badia, també s'ha d'amagar, i es veuen obligats a celebrar eucaristies d'incògnit, fent servir la taula d'un despatx com a altar.

L'Agustí, declarat inútil per a combatre, s'escriu amb els amics que té al front, Josep Maria Cucurull a l'Ebre i Jacint Badiella i Figueras¹⁴⁰ al Túria. Aquests li expliquen les males condicions en què viuen, el pestilent baf que corromp tot el campament, com mengen de malament i, a la vegada, rememoren les vetllades musicals a casa dels Badia Tobella, les excursions, els amics: les famílies Parellada, Farnés, Puig, Cardona, Badiella, els germans Baltà, etc. Cucurull, citant Verdaguer, li escriu: “(...) treure de les penes i contrarietats d'aquesta vida miserable la mel dolça o saborosa de l'amor al Senyor”. Ell els respon explicant una de les poques vetllades que s'han

pogut celebrar a casa dels Badia, on ha conegut el mestre Salvat. També fa recompte dels que han mort, cita Nicolau Talló i Agulló,¹⁴¹ el doctor Joan Bosch i Roig¹⁴² i Jaume Jover i Palà; aquest darrer, a causa del tifus. Parla del traspàs de Carreras, el fill del baster que té cura dels autos que van a Olesa. L'Agustí respon epistolàrment als seus amics parlant de l'agror moral que l'envaeix i, sobretot, es lamenta d'haver estat declarat inútil per a anar al front; irònicament, s'inclou dins el que ell anomena el grup dels "inservibles". Les seves cartes demostren un gran pessimisme davant tot el que està succeint: "La vida ací esdevé cada dia més trista i enutjosa." Té molta por i demana als seus amics que cremin totes les cartes que s'envien. Tots ells cerquen en la catarsi mística una mena d'escapisme de l'horror on se senten atrapats.

Un fet agradable suavitza el dramatismes amb el qual Fabra està vivint la guerra. El compositor Ramon Serrat i Fajula, el 1937, acaba la seva *Suite Pirenaica*, inspirada en uns textos escrits per l'Agustí el 1932, "La Vall dels Estanys" (al·legro vivace), "Nit a la pleta" (adagio), "Els cims" (allegretto) i "Núria". "L'Aplec dels Pastors" (allegro, andante cantabile, vivace).¹⁴³ Es tracta d'una composició molt influïda per obres com *Les muntanyes regalades* o pels goigs de les advocacions de Santa Maria de Núria. Fabra, profundament agraït, li escriu una carta el 5 de desembre del 1937, per a expressar-li la seva admiració. Una carta que serà l'inici d'una relació més profunda i enmig de la qual es troba el seu amic i també compositor olotí Joan Danès. Aquesta obra s'estrena el 16 de desembre del 1939, al saló d'actes del Centre Excursionista de Terrassa, per l'Orquestra de Corda de l'Escola de Música de Terrassa, sota la direcció del mestre Miquel Casas i Bell.¹⁴⁴ Tocant els solistes Roc i Miquel Alabern i Aguilar,¹⁴⁵ violins, i el mateix mestre Casas al piano. Aquesta obra, segons el mateix Agustí, es manté "expressament inèdita durant la dominació roja (*sic*)".¹⁴⁶ Acabada la guerra, s'interpreta en nombroses ocasions, sobretot per la Festa Major de Terrassa, i també al Palau de la Música Catalana, el 21 de desembre del 1941, a càrrec de l'Orquestra Simfònica de Barcelona, dirigida pel mestre Joan Pich i Santasusana.¹⁴⁷ Un concert que es repeteix el 24 de juny del 1945, al cinema Rambla de Terrassa, en ocasió de l'homenatge pòstum que se li tributa al mestre Serrat, mort un any abans.

És un període durant el qual cerca, en la relació amb alguns eclesiàstics, el suport que necessita per a tirar endavant; no s'ha d'oblidar que des de molt jove, el 1922, seguint les seves especials i intenses pulsions religioses, col·labora com a catequista a la Congregació mariana de Terrassa, i que el 1924 comença a fer estades espirituals a Sarrià. Per tant, és en aquest ambient on troba la complicitat necessària per a enfrontar-se a tot el que l'angoixa tan fortament. Entre d'altres religiosos, rep el suport del pare benedictí Jaume Soler, amb el qual comparteix l'afició per la música, l'excursionisme i la fotografia; sobretot, els uneix l'amistat amb el mestre Danès. També amb l'economista de Sant Vicenç dels Horts, Josep Duran i Soler, encara que

mor durant la guerra i poc consol li pot oferir. Una especial relació és la que l'uneix amb l'escolapi Antoni Font i Pedrosa,¹⁴⁸ de Sarrià, el qual sempre té en gran estima, sobretot recordant com havia atès el seu pare quan va morir el 1927. Se sumen al seu cercle mossèn Joan Baptista Clerch i Vivó,¹⁴⁹ així com els escolapis Lluís Ferreiro i Puig¹⁵⁰ i Joan Profitós i Fontà.¹⁵¹

La seva natural propensió espiritual va creixent durant aquesta etapa i, cada vegada més, les seves activitats es troben més abocades a l'experiència mística, formant part, després de la guerra, de congregacions i associacions com el Centre Parroquial d'Homages d'Acció Catòlica o l'Adoració Nocturna. Amb la mort de la seva mare el 1944, l'Agustí torna a sentir-se abatut i emocionalment inestable, i aquesta vegada és el seu cosí Amadeu Bofill, que viu a Bilbao, qui, epistolament, li servirà de més ajut, ja que a les seves missives sap diagnosticar exactament què li passa i, sobretot, què li cal fer.

Durant aquests anys poca feina cinematogràfica realitza; manté, això sí, correspondència sobre aquest tema amb diversos amics aficionats al cinema, com per exemple Miquel Marcet i Poal,¹⁵² però per poc temps, ja que aquest és assassinat al començament de la guerra. El 1939 més que filmar o pensar en projectes de realització el que fa, juntament amb Salvador Cardús i Florensa¹⁵³ i Ignasi Salvans, és classificar i catalogar films amateurs. Després de l'entrada dels franquistes a Terrassa s'interessa més pel muntanyisme, segurament, per la intensa relació epistolar que manté amb el pare Altisent. Una amistat iniciada a partir de la relació que tots dos mantenen amb la família Badia, ara consolidada per la complicitat política i religiosa i intensificada per les amargues experiències patides durant la guerra, així com per la profunda afició que tots dos senten per la fotografia.

Cinema i mística

Passada la Guerra Civil, a la dècada dels anys quaranta, recupera la seva afició per la muntanya i realitza nombroses excursions acompanyat per Maurici Castanyé i Font o pel mossèn Ernest Mateu i Vidal. També reprèn els seus treballs cinematogràfics utilitzant una motocàmera Eumig¹⁵⁴ i ho fa amb la sèrie titulada *Escenes litúrgiques*, premiada, el maig del 1945, al VIII Concurs Nacional de Cinema Amateur del 1945, amb Medalla de Plata i Copa Gevaert.¹⁵⁵ Aquest film recull els episodis següents: *Diumenge de Rams*, filmat el 6 d'abril del 1941, i *Via Crucis*, la processó de Divendres Sant del 7 d'abril, ambdues a Terrassa, i *Corpus de Montserrat*, el 12 de juny del mateix any.

El 10 de desembre del 1943 filma, a Barcelona, *Enterrament del bisbe màrtir Doctor Irurita*,¹⁵⁶ –més exactament, el seu funeral i el trasllat de les seves despulles–, amb un circuit processional impressionant, que va des de la plaça de Catalunya, passant per la Rambla, fins a la catedral. Allí s'hi celebren uns funerals solemnes que no pot

filmar; de fet, als seus films no hi veiem quasi cap interior, ja que les prestacions de la seva càmera no li permeten gravar ambients poc il·luminats. En aquestes imatges podem reconèixer tota l'oligarquia econòmica, política i religiosa del moment, així com el desplegament de tota la pompa i de tots els honors que el franquisme ha volgut retre al personatge. Al film de Fabra queda perfectament plasmada l'atmosfera de patriotisme nacional-catòlic que s'està vivint. La personalitat del bisbe Irurita està molt relacionada amb Terrassa: entre altres vincles, ell és qui consagra els altars del Sagrat Cor, el de la Puríssima i el de la cripta de la parròquia del Sant Esperit, el 19 de desembre del 1935.

Continua la sèrie el 31 de juliol del 1946, amb la filmació de *Capella de la Mare de Déu de Montserrat de la família Badia Tobella*, quan l'abat de Santa Cecília de Montserrat, el pare benedictí Gregori Sunyol i Baulenas,¹⁵⁷ en consagra l'altar i s'hi celebra una missa per a commemorar el desè aniversari de la mort de Francesc de Paula Badia i el vint-i-cinquè aniversari de l'ordenació sacerdotal del pare Miquel Altisent.¹⁵⁸ Un reportatge interessant, que ens deixa constància documental de quins són els rituals de consagració d'un altar.

Després de participar activament dins la Comissió Abat Oliba,¹⁵⁹ i com a culminació d'aquesta participació, enregistra la *Diada d'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat*, el 27 d'abril del 1947, la primera manifestació cívica, religiosa i catalanista des de la fi de la guerra. I, com si donés resposta a la lamentació que Ramon Mañà i Badiella formula el 1948, al Butlletí de la Cambra de Comerç de Terrassa, quan evidencia l'absència de Fabra dins l'àmbit cinematogràfic,¹⁶⁰ filma *Inauguració de la parròquia de la Sagrada Família*, amb una part en color, el 17 de juny del 1951, i el 1958, *Processó de les relíquies dels Sants Patrons de Terrassa*, en color. Per últim, el 1968 comença a filmar i muntar un documental sobre Visions de *Lourdes*, però que al morir deixa inacabat. Es tracta d'un film en color pensat com a reportatge testimonial, amb un valor més documental que no pas artístic, i que reactiva l'enllaç de les seves passions de joventut amb l'actual i profund sentit religiós que l'ennuega. Un sentiment que fa que es qüestionï el fet d'ingressar a Montserrat com a monjo, una aspiració que el mateix abat li fa desestimar.¹⁶¹ L'Agustí, malgrat el seu alt sentit pietós i espiritual, té massa caràcter per a assumir la mansuetud i la docilitat que demana la vida monacal. Però, això sí, com a oblat benedictí de Montserrat, amb el nom de Gregori, continua mantenint una intensa activitat religiosa i literària amb textos com "La Filial en record del pare Abat Aureli Maria Escarré",¹⁶² del 1969, per a la revista *Via Vitae*, de Montserrat, o escrits d'un inflammat misticisme naturalista, com és el cas de l'article publicat a l'*Arxiu*, número 140, del Centre Excursionista de Terrassa, sobre l'himne de l'entitat.

Repasant la seva filmografia ens adonem que després de la guerra la seva activitat amateur decau. Què li ha passat? Principalment, l'han afectat profundament

Agustí Fabra a can Fabra,
anys 50. Arxiu Manel Fabra.

circumstàncies com la nova situació política i la pèrdua d'alguns familiars propers i la d'amics íntims. Fets aquests que li fan optar per una vida retirada a can Fabra, una finca situada a les afores de Terrassa, on actualment es troben els barris de la Maurina i del Roc Blanc, que l'ocupa molt temps, ja que s'hi dedica plenament, junt el seu germà Amadeu, el seu nebot Manuel i els masovers de la finca.¹⁶³ L'Agustí, a can Fabra i com a expert agropecuari, s'hi dedica a l'agricultura de secà i de regadiu, a la vinya i a la jardineria. Tan sols continua filmant escenes de tipus familiar, que projecta en privat, o a presentar les seves cintes a diversos centres culturals i religiosos de Terrassa i de Barcelona.

El 26 de setembre del 1972, havent filmat més de cinc quilòmetres de pel·lícula, tal i com l'Agustí ho descriu en un dels seus darrers escrits, mor inesperadament als jardins de can Fabra, la granja Sant Anton, tal i com ell l'anomena, a prop d'una petita gruta que va fer construir i dedicar a la Mare de Déu de Lourdes. Una mort amb la qual queden demostrats quins han estat els seus tres eixos vitals: la seva catalanitat, redactant un testament en català el Dimecres de Cendra del 1972, i que enregistra davant del notari Francesc Ribes i Canet, el 17 de maig del 1972, a Sabadell; la seva profunda religiositat, en fer-se amortallar amb l'hàbit benedictí, lliurat per l'abat de Montserrat, Cassià Just i Riba,¹⁶⁴ i que ja té preparat de mesos abans, i el seu compromís amb el Centre Excursionista de Terrassa, un dels principals referents de la seva vida, deixant en testament a l'entitat cinc mil pessetes per a publicar alguna obra d'interès cultural excursionista i, en cas que la junta decideixi publicar els nou articles inèdits que ha escrit sobre muntanyisme, que també cedeix a l'entitat, que la suma sigui de vint-i-cinc mil pessetes. A més un lot de llibres relacionats amb el ma-

teix tema procedents de la seva biblioteca particular, especialitzada fonamentalment en tres camps: l'excursionisme, la geografia catalana i la religió.¹⁶⁵ També lliura a l'entitat quinze exemplars de la Guia monogràfica dedicada a Sant Llorenç del Munt que ha coordinat el pare Joan Solà i Coromines¹⁶⁶ i que ha corregit el mateix Agustí. El més il·lustratiu sobre aquesta relació amb l'excursionisme i el Centre Excursionista de Terrassa és la conferència que hi imparteix el 19 de novembre del 1971, un any abans de morir: "Doctrina excursionista: muntanyisme, escalada, esquí, càmping; llur història mundial, nacional i local", dins el II Curset d'Excursionisme del Centre Excursionista de Terrassa, que podem considerar com el seu testament intel·lectual i on queda palès el seu apassionat coneixement sobre la matèria.¹⁶⁷

La Terrassa cultural de l'Agustí Fabra, la quimera d'un Llibre d'Or i l'eclipsi d'una guerra

La Terrassa cultural que a l'Agustí li pertoca de viure podem considerar-la com a intensament dinàmica i polièdrica. Prova d'això és una carta datada el dia 29 de març del 1935, en la qual Ferran Canyameres i Casamada¹⁶⁸ li demana la seva col·laboració, per a participar en un ambiciós projecte que està preparant des del 1934: *El Llibre d'Or de Terrassa*. A partir d'aquesta iniciativa podem comprendre millor l'abast cultural d'aquesta ciutat i ens permet descobrir un projecte oblidat als arxius locals. Aquest escriptor pretén liderar una obra on estiguin representades les personalitats més significatives dels àmbits científic, social, econòmic, històric, literari i artístic perquè donin testimoni de l'embranchida intel·lectual terrassenca del moment.

Canyameres, nomenat delegat a la Fira Internacional de Mostres de Lió, el 1932, pel govern de la República, manté una viva activitat literària i es mou entre tertulians tan destacats com Santiago Rusiñol, Prudenci Bertrana o Plàcid Vidal; a més, participa en l'àmbit cultural de manera molt activa dins l'entitat Amics de les Arts de Terrassa, fundada el 1927, en què l'Agustí Fabra també col·labora. Des d'aquesta entitat neix el projecte editorial que el mateix Canyameres decideix coordinar i que té amb el suport de la Cambra de Comerç de Terrassa. Malauradament, la guerra ho estronca tot i en fa impossible la materialització: tan sols queda l'esborrany del projecte, la correspondència amb les sol·licituds de col·laboració, la llista d'il·lustracions que acompanyarien els diferents textos i alguns dels manuscrits que van ser a temps d'arribar a les seves mans i que el conflicte bèl·lic, més l'exili a París d'aquest escriptor, el gener del 1939, sepulta dins el seu arxiu personal, actualment cedit a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.

El Llibre d'Or de Terrassa té per objectiu aglutinar una sèrie de treballs que posin de relleu el més remarcable de la ciutat, a base d'estudis originals i de la reproducció d'obres artístiques,¹⁶⁹ amb una luxosa edició enquadernada amb tela i que s'ha

d'imprimir al taller d'arts gràfiques de l'Emili Garriga. Dels aspectes artístics, intenta que se n'ocupi Rafael Benet i Vancells,¹⁷⁰ que primer mostra unes certes reticències a fer-ho i exigeix poder escriure lliurement sobre el tema, fugint, diu textualment, "de sentimentalismes locals", perquè vol fer una valoració objectiva sobre la pintura terrassenca, des de Francesc Torras i Armengol¹⁷¹ fins als contemporanis, encara que, finalment, decideix fer més extens el seu treball, des de les restes arqueològiques de Can Missert, passant pels jaciments ibèrics, les restes romanes, les visigòtiques i les edificacions romàniques, fins a arribar a l'art pictòric dels impressionistes. Per a poder cobrir aquest ampli espectre, demana tota la documentació existent al Museu Soler i Palet, les dades treballades per Salvador Cardús sobre les pintures de l'altar major del convent dels frares menors recol·lectes de sant Francesc i sobre els plafons de rajoles trobats al seu claustre. També tota la catalogació existent sobre les cases pairals, estudi que ha servit de base per a l'obra de Baltasar Ragon *Les cases pairals de Terrassa*, il·lustrada per Miquel Astals i Mach i editada per Joan Morral, el 1931. I, finalment, les dades recollides pel mateix Ragon sobre Can Vinyals.

Dins aquest mateix apartat artístic, Canyameres espera disposar de la col·laboració del mosaicista Antonio Martínez Ibáñez perquè s'ocupi d'un apartat sobre les arts decoratives. També hi col·labora l'artista Cèsar Cabanes i Badosa,¹⁷² amb un article datat el febrer del 1936 que titula *La necessitat d'un Museu d'Art Modern a Terrassa*.

La miscel·lània continua amb un estudi literari de Joan Duch i Agulló¹⁷³ i un altre, *El dibuix humorístic a Terrassa*, de Pere Prat i Ubach,¹⁷⁴ il·lustrat amb la capçalera de la societat *Lo Barret* i dibuixos d'en *Tanu*. En aquest escrit, Pere Prat constata la manca de dibuixants i responsabilitza d'aquest fet al gust i la preferència per la pintura paisatgista. Admet els valors com a dibuixant de Torras i Armengol, destaca certes virtuts en Joaquim Vancells i Vieta¹⁷⁵ i reconeix els grans mèrits del gravador i dibuixant Francesc Abelló i Roca.¹⁷⁶ Ara bé, li costa de trobar un dibuixant humorista important: els que coneix, els cataloga de "geòmetres humorístics", sense imaginació, dots d'observació, intenció ni, sobretot, sense el necessari domini tècnic que aquesta disciplina requereix. Parla en un to molt genèric, cita grans noms com Opisso o Bagaria, però no es compromet mencionant ni un sol dibuixant terrassenc.

De la història local se n'encarrega Salvador Cardús i Florensa i, per parlar sobre les esglésies de Sant Pere, declarades monument nacional el 1931, compta amb Josep Puig i Cadafalch.¹⁷⁷ El jurista i escriptor Joan Santamaria i Munné aporta una narració bucòlica titulada *Sant Llorenç del Munt*.¹⁷⁸ Aquest escriptor és un assidu col·laborador del Centre Excursionista de Terrassa, amb opuscles molt celebrats a l'època com són *La missió espiritual de l'excursionista* i *L'art del bon excursionista*,¹⁷⁹ tots dos molt en la línia sensitiva i estètica de l'Agustí Fabra. Del folklore se n'ocupa Marià Galí i Guix, president del Centre Excursionista de Terrassa, i que participa a les tertúlies que l'Agustí –amb el qual són amics– manté a casa seva.¹⁸⁰

De la indústria se'n fa càrrec Daniel Blanxart i Pedrals, amic i antic professor de l'Agustí Fabra. Dels assumptes femenins, l'escriptora i pedagoga Paulina Pi de la Serra i Joly.¹⁸¹ Del *terrassenquisme*, Alfons Sala i Argemí.¹⁸² Del catalanisme, Miquel Puigbó i Cots, director del diari *El Dia*; sobre republicanisme Magí Rodó i Coll,¹⁸³ de l'art culinari, Miquel Ballbé; de la geologia, Jacint Elias i Escayol,¹⁸⁴ del teatre, Ramon Mañà i Badiella. Per als aspectes cinematogràfics, demana la col·laboració del tècnic industrial, periodista, literat, editor, crític de cinema i militant del POUM Pere Vigués i Guàrdia,¹⁸⁵ perquè en comentí les produccions comercials, i de les amateurs espera que se n'ocupin el mateix Agustí Fabra¹⁸⁶ i el fotògraf i cineasta Salvador Salvatella i Agulló, fundador, el 1919, de l'empresa Salvador Salvatella, –editora del diari *El Dia*–, i, des del 1933 fins al 1953, president d'Amics de les Arts de Terrassa. Tots dos freqüenten les vetllades organitzades a casa de Jacint Badiella i Figueras, molt amic de l'Agustí, i, a més, formen part d'un grup de fotògrafs locals molt actiu: Miquel Astals i Mach, Alfons Ribas i Girbau, Andreu Valls i Boada, Baltasar Ragon i Petit, Antoni Altimira i Codina, Joan Pineda i Juncosa i Francesc Boada i Sabaté.

Sobre excursionisme, hi escriu Rossend Grané i Civil;¹⁸⁷ sobre els radioaficionats, Francesc de Paula Junyent i Badrinas;¹⁸⁸ de l'esoterisme, Quintí López Gómez,¹⁸⁹ del vuitcentisme, Francesc Pi de la Serra; de la moda, Eulàlia Montserrat. Per a parlar sobre economia, Canyameres sol·licita l'ajut del perit i professor mercantil Eduard Jover i Palà, però aquest no pot enllestir la feina, ja que, tot i intervenir-hi com a intermediària la Cambra de Comerç de Terrassa, les diferents entitats econòmiques consultades per a realitzar l'estudi es neguen a facilitar cap tipus de documentació. Jover el qualifica aquest fet com: “una negativa que solament és comprensible en un estat d'analfabetisme absolut en matèries i conceptes d'economia i d'estadística”.¹⁹⁰ Així, doncs, si bé la pulsio cultural és rica, com ens demostra aquesta llista de col·laboracions, la miopia intel·lectual de les oligarquies financeres sembla que és notòria. Aquesta llista s'incrementa amb la invitació a col·laborar que Canyameres adreça a l'advocat i també geòleg Domènec Palet i Barba,¹⁹¹ un dels màxims impulsors del republicanisme local, fundador de la Fraternitat Republicana i que, en aquells moments, és diputat a Corts d'Esquerra Republicana de Catalunya per Barcelona. Domènec Palet declina la invitació, tot al·legant manca de temps per a poder realitzar-la.

Canyameres aconsegueix el text de Baltasar Ragon i Petit, *El poble de Sant Pere i la Vila de Terrassa*;¹⁹² de Pere Aldavert i Martorell, recentment traspasat, un escrit de caràcter satíric, *Mon company de tren*;¹⁹³ de Joaquim Pecanins i Fàbregas¹⁹⁴ un resum històric sobre el Conservatori de Música de Terrassa –fundat l'octubre del 1925, al vell local de l'Escola Coral i amb unes sessions públiques molt aplaudides, com van ser les “Hores d'Art Docent”–. Del periodista i redactor cap del periòdic terrassenc

l'Acció, Josep Puig i Arnaus, un entreteniment, *Venedors de petites coses*,¹⁹⁵ on es descriu informalment i de manera simpàtica la venda al detall i de Delfí Dalmau i Gener.¹⁹⁶ un article sobre aspectes lingüístics, al qual parla sobre l'errònia identificació que des de fora de Catalunya es fa entre castellà i espanyol i denuncia l'abús de barbarismes, no solament per part dels catalanoparlants, sinó també dels castellanoparlants. Finalment hi reclama una legislació justa per a les diferents entitats lingüístiques.

Afegeix la publicació de textos d'autors en els quals el tema terrassenc forma part important de la seva obra, com és el cas de Josep Roca i Roca,¹⁹⁷ polític republicà dedicat també al periodisme i, durant molts anys, director de *La Campana de Gràcia* i fundador de la famosa publicació satírica *L'Esquella de la Torratxa*. De Pere Antoni Ventalló i Vintró,¹⁹⁸ un poema titulat "Rimas de Antaño", escrit el 9 de maig de 1868, i un altre escrit, del seu germà Josep Ventalló,¹⁹⁹ metge, cirurgià, periodista, publicista i polític conservador, que dirigeix *La Revista Tarrasense* i que és el fundador de *La Comarca del Vallès*. I d'altres firmes, com les de Josep Soler i Palet;²⁰⁰ de Pere Salom i Morera,²⁰¹ alcalde de Terrassa durant el 1922 i el 1923; del poeta Enric Gall i Cols,²⁰² que l'Agustí Fabra també coneix gràcies a les vetllades a casa del seu amic Jacint Badiella i Figueras; la del poeta Iu Pons i Cerdañés,²⁰³ la del poeta i esperantista, Valentí Alavedra i Alsina;²⁰⁴ les de Jaume Pagès; Lluís Sarlé-Roigé; Ramon i Francesc Cabeza i Sabater, i Lluís Puig i Matas.²⁰⁵

Canyameres també vol que al llibre hi apareguin reproduccions d'obres artístiques d'autors com Francesc Torras i Armengol; Ramon Cortès i Casanovas;²⁰⁶ els germans Pere i Tomàs Viver i Aymerich;²⁰⁷ Joaquim Vancells i Vieta, que, amb els germans Viver va fundar *Ars Lucis*; Isidre Òdena i Daura;²⁰⁸ Josep Soler i Diffent;²⁰⁹ Domènec Armengol i Armengol;²¹⁰ Emili Armengol i Gall;²¹¹ Rafael Benet i Vancells; el dibuixant i escriptor Pere Prat i Ubach; Antoni Badrinas i Escudé;²¹² Francesc Abelló i Roca; el pintor i escriptor Joan Duch i Agulló; Miquel Pujades i Badia;²¹³ Pere i Miquel Costa i Segura²¹⁴ i també Mateu Avellaneda i Cañadell,²¹⁵ a més de fotografies de Miquel Astals i Mach, Josep Girona i Boada i Salvador Salvatella i Agulló, entre d'altres.

La joventut de l'Agustí quedarà marcada culturalment per tots aquests personatges, que, la preocupació de miscel·lània enciclopedista de Ferran Canyameres pretén aglutinar. Aquest intent, frustrat per la guerra no deixa de ser una mostra paradigmàtica de com es pot truncar la vida i la creativitat de les persones o el progrés de tot un país. Canyameres, exiliat a París, abandonat per molts amics, desesperançat de tornar a Catalunya, malgrat escrivís a l'Agustí Fabra: "*le bonheur est dans l'espoir*",²¹⁶ n'és un exemple, però també ho és el del nostre cineasta.

Filmografia d'Agustí Fabra i Bofill²¹⁷

1928-1935 *Filmacions sobre excursionisme*

1928, juliol-agost. *Visions de la vida camperola a la Cerdanya* (12' 50")

1928, setembre. *De l'Ariège a Andorra* (9' 30")
 (?). *Esports de neu i esquís*
 (?). *Dues excursions pel baix Pirineu*²¹⁸
 1929, juny. *Una Excursió al Carlit* (10' 05")
 1929, agost. *De Caunterets a Lourdes passant pel Vignemale i el Mont-Perdut* (32' 17")
 1931, juliol-agost. *Emocionant davallada de les Castellasses*
 1931, juliol-agost. *Dues escalades al país de l'isard*
 1932, juliol. *Recurrent les altes valls d'Andorra* (14' 29")
 1932, agost. *Un Campament a Sant Maurici* (25")
 1933. *Minyons de Muntanya a can Carbonell*²¹⁹
 1930-1935. *Esquís damunt la neu*

1929-1936 Reportatges socials

1929, maig. *Visions de l'Exposició de Barcelona* (13' 40")
 1932, juny. *XII diada de germanor a la Mata* (13' 50")
 1935. *Aletisme* (perduda)
 1935-1936, abril. *Fira de Verdú* (14')

1933-1935 Sèrie Folklore

1933, febrer. *La Festa dels Tres Tombs de Sant Antoni* (3' 58")
 1933, maig. *El ball de gitanes del Vallès* (2' 26")
 1933, maig. *El ball de bastons* (1' 28")
 1933, juliol. *La comparsa d'en Serrallonga* (5' 19")
 1933, juliol. *Processó marítima de sa Relíquia, de Lloret de Mar a Santa Cristina* (9' 06")
 1933-1934, febrer. *Les comparses de Vilanova* (2' 32")
 1933, setembre. *Diada de sant Gil a Núria, amb l'Aplec de Pastors* (3' 42")
 1933, setembre. *Els nans, els gegants i els cavallins d'Olot* (6' 20")
 1933, setembre. *La dansa de Campdevànol* (3' 45")
 1933, setembre. *Els Xiquets de Valls* (4' 49")
 1934, gener. *El ball de gitanes del Moianès* (4' 09")
 1934, gener. *El Pelegrí de Tossa* (3' 33")
 1934, març. *Caramelles de Sant Vicenç* (3' 49")
 1934-1935, maig. *Ball del "Gambeto" de Riudaura* (4' 08")
 1934-1935, juny. *La Patum de Berga* (9' 18")
 1934, agost. *Els ballets de Castellterçol* (6' 14")
 1934, agost. *El ball del Ciri de Moià* (sense localitzar)
 1934, agost. *Els cavallets i gegants de Sant Feliu de Pallarols* (3' 44")
 1934, agost. *Els cercolets i ball de "Panderos" de Vilafranca* (5' 09")

- 1935, febrer. *La festa del Ranxo a Vidreres* (6' 19")
 1935, agost. *El ball de gitanes del Penedés* (2' 23")
 1935, setembre. *Ball dels Pabordes de Sant Joan de les Abadesses* (11' 22")

1936-1972 Filmació d'escenes litúrgiques i religioses

- 1936, maig. *Inauguració de la capella de la Mare de Déu de Montserrat de la família Badia Tobella* (6' 29")
 1941, abril. *Diumenge de Rams* (2' 20")
 1941, abril. *Via Crucis* (3' 25")
 1941, juny. *Corpus de Montserrat* (7' 17")
 1943, desembre. *Enterrament del bisbe màrtir doctor Irurita* (5' 12")
 1946, maig. *Capella de la Mare de Déu de Montserrat de la família Badia Tobella* (17' 31")
 1947, abril. *Diada d'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat* (11' 15")
 1951, juny. *Inauguració de la Parròquia de la Sagrada Família* (una part en color, 12' 30")
 1953, juny. *Festa de Sant Bernat a la Mola* (5' 31")
 1958, juliol. *La processó de les relíquies dels Sants Patrons de Terrassa. Festa Major* (color, 7' 10")
 1968-1972. *Visions de Lourdes* (film inacabat en color, 17' 30")

1928-1972 Família Fabra-Bofill

Escenes familiars (60' 45")

Bibliografia

- ALAVEDRA I INVERS, Salvador. *Cartes a Anna. 100 dibuixos*. Terrassa; Arts Gràfiques Joan Morral, 1972.
- AMADES I GELATS, Joan. "La Patum de Berga". Barcelona: *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1932.
- BOLADERAS, Mercè, i FONT, Dolors. "Terrassa, una poètica del cinema amateur: Els pioners de la república i la postguerra": *Al Vent* 65, Terrassa, 1983, i "Dels cineastes del *Coro Vell* a la modernitat": *Al Vent* 66, Terrassa, 1983.
- BORRÀS I BADIA, Lola. "Cròniques del Retiro. Una història del Retiro a partir dels registres escrits (1880-1932)". Treball de recerca, dirigit per Ana Fernández Álvarez. Escola Pia de Terrassa, gener, 2007 (inèdit).
- BRUACH, Agustí. *La cultura del nostre segle (cinema, teatre i música)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona. 1993.
- CALAF, Andreu; FONT, Dolors, i LÓPEZ, Roser. *El Cinema a Terrassa*. Terrassa: Comissió del Centenari del Cinema a Terrassa i Ajuntament de Terrassa, 1997.

CANYAMERES, Montserrat. “Vida i Obra de 66 anys intensos”: *Al Vent* 66, Terrassa, 1983.

COLOM I BUSSOT, Juli. *Republicanisme i cultura republicana a Terrassa. De la I República a la Setmana Tràgica*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2003.

COMAS I EZEQUIEL, Rafael. “El col·leccionisme de temàtica terrassenca. Solà Alegre i Cia., societat pionera del cinema”: *Circular Informativa* del Grup Filatèlic, Numismàtic i de Col·leccionisme 408, 409 i 410, Terrassa, abril, maig i juny del 2005 (separates 130, 131 i 132).

COMAS I EZEQUIEL, Rafael. “El col·leccionisme de temàtica terrassenca. Tèxtil. Branca Joaquim Badiella i Ribas”: *Circular Informativa* del Grup Filatèlic, Numismàtic i de Col·leccionisme 430, Terrassa, abril del 2007.

ESPINET I BURUNAT, Francesc. “Un film amateur sobre premsa: Diaris (els germans Salvans i el cineïstes terrassencs en temps republicans)”: *Anàlisi* 23, Cerdanyola, 1999 (Universitat Autònoma de Barcelona).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Carnet de Muntanya: Tres Cims, Midi d’Ossau, Balaitous i Grande Fache”. *Arxiu* del Centre Excursionista de Terrassa, 1930.

FABRA I BOFILL, Agustí. *Impressions d’una excursió als Pirineus Centrals (Del Vignemale al Mont Perdut)*. Terrassa: Tallers Gràfics Joan Morral, 1930.

FABRA I BOFILL, Agustí. “El nostre ràdio butlletí d’excursionisme”: *Arxiu* 89, Terrassa, 1934 (Centre Excursionista de Terrassa).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Poblet”: *Arxiu* 97, Terrassa, maig del 1935 (Centre Excursionista de Terrassa).

FABRA I BOFILL, Agustí. “La Croada” i “A la memòria del pare Joan Solà”: *Arxiu* 98, Terrassa, juny del 1935 (Centre Excursionista de Terrassa).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Maragall excursionista”: Publicació del centre parroquial de la Sagrada Família 52-53, Terrassa, juliol-agost del 1960.

FABRA I BOFILL, Agustí. “Lliçó d’excursionisme. Doctrina excursionista i muntanyisme: escalada, esquí i càmping” i “Costums, tradicions i anècdotes excursionistes”: *II Curset d’Excursionisme del Centre Excursionista de Terrassa*, (Centre Excursionista de Terrassa, CET) 12 de març del 1971.

FABRA I BOFILL, Agustí. “La imatge de la Grande Fache”: *Arxiu*, Terrassa, agost del 1971 (Centre Excursionista de Terrassa).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Un Papa alpinista i el patronatge dels muntanyencs”: *Arxiu* 149, Terrassa, febrer del 1973 (Centre Excursionista de Terrassa).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Proclamació de sant Bernat de Menthon, patró dels muntanyencs”: *Arxiu* 150, Terrassa, març del 1973. (Centre Excursionista de Terrassa, CET).

FABRA I BOFILL, Agustí. “Suite Pirenaica”: Butlletí del Centre Excursionista de Terrassa, Terrassa, abril-juny del 1982.

FLORENSA I PARÉS, Joan; OLIVA I LLORENÇ, Jordi, i VIGUÉS I JULIÀ, Mariona. *Una escola implicada amb la ciutat. Escola Pia de Terrassa (1864-2002)*. Terrassa: Escola Pia de Terrassa, 2002.

GARRETA I CLUSELLA, Jordi. “El catalanisme terrassenc. Un apèndix del salisme”: *Terme* 6, Terrassa, 1991.

MAÑÀ I BADIELLA, Ramon. “El cine amateur a Tarrasa: Don Pedro Font Marçet”: *Butlletí de la Cambra de Comerç de Terrassa*, juliol 1948, núm. 489, juliol del 1948.

PI DE LA SERRA, Paulina. *L'ambient cultural a Terrassa. 1877-1977*. Terrassa: Caixa d'Estalvis de Terrassa, 1978.

PLANCHAT I VILLACAMPA, Manel. “Setanta cinc anys del nostre Centre”: *Arxiu*, 42-43, Terrassa, juliol del 1985 (Centre Excursionista de Terrassa, CET).

PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2000.

PUIG, Martí, i ROMA, Francesc. *Una aproximació a l'excursionisme terrassenc (1910-1939)*. Terrassa: Terrassa Viva - Els Llibres de Terrassa, 4, 2001.

SINGLA I CASELLAS, Carles. “El cinema amateur català en temps de la Generalitat, la seva inserció a Terrassa i el lideratge de la família Salvans”: *Cinematògraf*, vol. 3, 2a època, Barcelona, 2001.

SINGLA I CASELLAS, Carles. “Mirador (1929-1937). Un model de periòdic al servei d'una idea de país”: *Treballs de Comunicació*, Barcelona, setembre del 2005.

TORRELLA I PINEDA, Josep. *El cine amateur español 1930-1950*. (Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya), Barcelona, 1950.

TORRELLA I PINEDA, Josep. “Errores en el cine amateur. El individualismo miope”: *Otro Cine* 44, Barcelona, setembre-octubre, 1960. (Secció de Cinema del Centre Excursionista de Catalunya).

TORRELLA I PINEDA, Josep. *Crónica y análisis del cine amateur español*. Madrid: Editorial Rialp, 1965.

TORRELLA I PINEDA, Josep, i BEORLEGUI I TOUS, Albert. *Sabadell, un segle de cinema*. Sabadell: Fundació Amics de les Arts i de les Lletres (col·lecció Biblioteca Quadern, 25), 1996.

TORRELLA I PINEDA, Josep. “Els inicis del cinema amateur a Catalunya i els seus anys daurats”: *Cinematògraf* 1, 2a època, Barcelona, 1992.

Butlletins i revistes

Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa, Secció de Cinema, Terrassa.

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, Secció de Cinema, Barcelona.

Cinema Amateur, Barcelona.

Diari de Terrassa, Terrassa.

El Be Negre, Setmanari satíric, Barcelona.
El Cinema, Olot.
El Dia, Terrassa.
El Noticiero Universal, Barcelona.
El Poble, Sabadell.
Flama, Barcelona.
Imágenes, Barcelona.
L'Acció, Diari d'Esquerra Republicana, Terrassa.
L'Opinió, Barcelona.
La Publicitat, Barcelona.
La Rambla, Barcelona.
La Vanguardia, Barcelona.
La Veu de Catalunya, Barcelona.
Mirador, Barcelona.
Tarrasa Informació, Terrassa.
Xut!, Barcelona.

Fons i arxius

Arxiu particular de Manel Fabra i Ricard.
Fons Biblioteca Josep Maria Domènech i Fargas (FBJMDF):
Documentació sobre Agustí Fabra i Bofill.
Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (AHCT):
Llegat Ferran Canyameres, caps 26/2.
Padró general, 1885, 1903, 1905 i 1910.
Base de dades i videoteca de la Cinemateca Documental de Terrassa.

Notes

1. André Bazin (Angers, 1918–Nogent-sur-Marne, 1958). Considerat el crític cinematogràfic més rellevant del segle XX. La seva obra cabdal són els quatre volums de *Qu'est-ce que le cinéma?* (Paris: Éditions du Cerf, 1975).
2. Les anomenades de pas estret: de 9,5 i 16 mm, fabricades per les cases Pathé-Baby i Kodak.
3. Agustí Fabra i Bofill (Terrassa, 26-11-1903–26-9-1972).
4. Manuel Fabra i Arró (Queixans, 10-5-1873–Terrassa, 29-9-1927).
5. Cansaladeria Manuel Fabra, dedicada també a la venda al detall i a l'engròs dels típics productes d'adrogueria de l'època. La cansaladeria es tanca amb la jubilació del fill petit, l'Amadeu, el 1985. Fons comercials i d'empreses. 11/34. AHCT.
6. Josepa Bofill i Biosca (Terrassa, 13-6-1874–3-2-1944). També procedeix d'una família de comerciants, el seu pare, Rafael Bofill i Ginesta, nascut a Barcelona el 18 de maig de 1832, que tenia una botiga al carrer Raval de Montserrat, 3. AHCT. Fons Municipal. Padró General, 1885.

7. Amadeu Fabra i Bofill (Terrassa, 30-3-1911–14-9-1985) es casa amb Maria Ricart i Sunyer (Bellver de Cerdanya, 26-2-1915–Terrassa, 15-12-1945), amb qui té un fill, Manuel Fabra i Ricart (Terrassa 15-11-1945), el mateix que actualment gestiona i custodia el fons filmic i l'arxiu familiar de l'Agustí Fabra. Converses mantingudes amb Manuel Fabra i Ricart, febrer, març i abril del 2007.
8. A l'època que l'Agustí cursa els seus estudis, en aquesta escola és costum l'assistència diària a missa, la confessió i la comunió una vegada al mes com a mínim, l'oració i les xerrades morals d'un quart d'hora a final de cada classe i les celebracions rigoroses de totes les festivitats religioses. Vegeu: *Una escola implicada amb la ciutat. Escola Pia de Terrassa (1864-2002)*. FLORENSA I PARÉS, Joan; OLIVA I LLORENÇ, Jordi, i VIGUÉS I JULIÀ, Mariona. Terrassa: Escola Pia de Terrassa, 2002, pàg. 114.
9. Joan Solà i Coromines (Moià, 1873 – 5-6-1935). Escolapi, fundador i primer rector del col·legi de Cárdenas (Cuba). Professor d'Història i Ciències Naturals, és una de les persones que més contribueix a incloure la descoberta històrica i naturalista de l'entorn com a singularitat pedagògica a l'Escola Pia de Terrassa. Gran apassionat per l'excursionisme, col·labora i és membre del Grup Excursionista Montserrat, fundat el 9 de març del 1913, amb la intenció de promoure l'excursionisme entre els més joves.
10. Antoni Bargalló i Concabella (Barcelona, 5-12-1891 – 23-3-1974). Escolapi, professor de física, química i ciències naturals, primer a Terrassa i, a principis dels anys vint, a la ciutat de Cárdenas (Cuba). Torna a Catalunya durant els anys trenta, incorporant-se a la comunitat de Tàrraga, per tornar a marxar després als Estats Units. Finalment el destinen a les Escoles Pies de Sarrià, on dedica la major part del seu temps a catalogar i ordenar la important col·lecció de minerals d'aquesta institució.
11. A la correspondència que l'Agustí Fabra manté amb l'escolapi Antoni Bargalló (1920-1925; Fons Biblioteca Josep Maria Domènech i Fargas, FBJMDF), solament cita els cognoms de Farràs i Morera. Segurament es refereix a Joan Farràs i Llonch (Sabadell, 17-12-1906 – Barcelona, 9-10-1936), mort assassinat durant la Guerra Civil espanyola, i a Joaquim Morera i Trullàs (Terrassa, 1906 - 12-11-1940). Informació aportada per Rafael Comas i Ezequiel.
12. Fundada el 1921 i presidida per Alfons Sala. Domiciliada al primer pis del carrer de Sant Pere, 38.
13. L'Agustí Fabra va ser membre de la primera junta del Centre Catalanista Republicà, el 1930 com a vicesecretari i l'any següent com a secretari.
14. Daniel Blanxart i Pedrals (Olesa de Montserrat 23-8-1884–Barcelona 19-12-1965). Enginyer tèxtil, professor, investigador, musicòleg i fill adoptiu de Terrassa.
15. L'Escola d'Arts i Oficis de Terrassa, fundada el 1886, crea l'especialitat de pèrit manufacturer el 10 de gener del 1902 i la de pèrit tèxtil el 4 de febrer del mateix any, en un edifici provisional situat al número 4 del carrer de Topete, de manera que és el primer centre d'ensenyament tèxtil que s'estableix a Espanya.
16. Miquel Coll i Alentorn (Barcelona, 12-5-1904–15-12-1990). Membre d'Unió Democràtica de Catalunya des del 1932 i president del Parlament de Catalunya del 1984 fins al 1988.
17. Miquel Puigbó i Cots (Terrassa, 1889–28-8-1981)
18. Joaquim Badiella i Ribas (Terrassa, 8-2-1882–Viladecavalls, 7-9-1936), constitueix, el febrer del 1924, juntament amb Rossend Roig i Benet i Felip Oliu i Guix, la societat Badiella, Roig i Oliu. Vegeu: COMAS I EZEQUIEL, Rafael. "El col·leccionisme de temàtica terrassenca. Tèxtil. Branca

- Joaquim Badiella i Ribas”: *Circular Informativa del Grup Filatèlic, Numismàtic i de Col·leccionisme*, 430, Terrassa, abril, 2007.
19. El 1924, l'Agustí finalment obté el títol de Perit Industrial Tèxtil per l'Escola Industrial i d'Enginyers Industrials Tèxtils de Terrassa.
  20. Francesc Cabeza i Sabater (Terrassa, 7-2-1903–9-9-1976).
  21. Miquel Gibert i Codina (Terrassa, 29-9-1903–22-6-1998).
  22. Joan Ballbé i Ribas (Terrassa, 27-3-1904–Matadepera, 2-11-1969).
  23. Salvador Cardellach i Planas (Terrassa, 19-4-1903–6-3-1986).
  24. Aquesta activitat es troba tant a les beceroles en aquest país, que l'Agustí s'ha de comprar quasi tot el material de muntanya a la casa Paul Gleizen, de Chambéry, França.
  25. Francesc Cristòfol i Freixa (Terrassa, 26-10-1900–7-6-1985).
  26. El Centre Social el funda Gabriel Trias i Badia (Terrassa, 1841–Sabadell, 9-11-1935), el 12 de maig del 1878 amb el nom de Joventut Catòlica. Després de la Guerra Civil passa a denominar-se Centro Social Católico.
  27. Vegeu: Butlletí de la Secció Excursionista del Centre Social Terrassa, núm. 15, març-abril 1924, o el núm. 16, maig-juny del mateix any.
  28. El Centre Excursionista de Terrassa del carrer de Sant Antoni es crea, segons consta en els seus estatuts, el 10 de setembre del 1910, amb seu social al carrer del Nord, 26. L'any 1921 es constitueix la Secció d'Esports de Neu i d'Alta Muntanya.
  29. FABRA I BOFILL, Agustí. “Carnet de Muntanya: Tres Cims, Midi d'Ossau, Balaitous i Grande Fache”. Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa, 1930.
  30. Miquel Astals i Mach (Terrassa, 7-7-1888–17-1-1964). Fotògraf.
  31. Alfons Ribas i Girbau (Terrassa, 1898–Matadepera, 27-8-1966).
  32. Andreu Valls i Boada (Terrassa, 10-4-1904–26-8-1971).
  33. Baltasar Ragon i Petit (Terrassa, 29-11-1885–25-12-1958). Cronista de la ciutat de Terrassa.
  34. Antoni Altimira i Codina (Terrassa, 13-7-1906–2-3-1994).
  35. Joan Pineda i Juncosa (Terrassa, 20-11-1898–1-8-1990).
  36. Josep Girona i Boada (Terrassa, 4-5-1895–3-3-1975). Cineasta.
  37. Joan Rusca i Avellaneda (Terrassa, 9-2-1886–Barcelona, 10-8-1936)
  38. Salvador Salvatella i Agulló (Terrassa, 4-8-1896–22-11-1978). Dibuxant i pintor.
  39. Francesc Boada i Sabaté (Terrassa, 11-7-1890– -6-1963). Aquarel·lista.
  40. El Dia, Terrassa, 9-7-1931.
  41. Textos escrits per al butlletí del Grup Excursionista Montserrat. Terrassa, 1925 i 1926.
  42. *Carnet de Muntanya: Ariège Andorra*. Publicat en dues parts, l'agost i el novembre del 1928, al Butlletí del Grup Excursionista Montserrat de Terrassa. L'Agustí Fabra, de totes les sortides i filmacions, fa descripcions molt detallades i plenes d'anècdotes, mecanografiades o a llapis, amb les correccions corresponents (FBJMDF).
  43. Ràdio Club Terrassa. Emissora E.A.J. 25, fundada el juliol del 1932, entre d'altres, per Eudald Aymerich i Tarradella (Terrassa, 16-5-1891-22-2-1976).
  44. Jacint Figueres i Rosiñol (Terrassa, 22-1-1895–carretera de Terrassa a Matadepera, 30-7-1936)

45. FABRA I BOFILL, Agustí. “El nostre ràdio butlletí d’excursionisme”: *Arxiu* 89, Terrassa, 1934 (Centre Excursionista de Terrassa).
46. Carta del secretari de l’emissora Francesc de Paula Junyent a l’Agustí Fabra, del dia 9 de novembre del 1933. Vegeu: també el *Butlletí de Ràdio Terrassa*, febrer-maig del 1936.
47. Notificació de RàdioClub Terrassa del 30-10-1935 i carta de l’Agustí Fabra del 2-11-1935.
48. Una càmera amb un objectiu Carl Zeiss 20mm, un pes de 1,450 kg i unes mides de 61x120x120 mm. Utilitza normalment pel·lícula Gevaert, ja que troba que li dóna millor rendiment quant a contrastos fotogràfics.
49. *Carnet de Muntanya: Ariège Andorra*, Grup Excursionista Montserrat, op. cit.
50. A la biblioteca de l’Agustí Fabra trobem la revista francesa *Cinéma Amateur*, des del número 0, desembre del 1930, fins el 90, desembre del 1938. També, de la revista *Cinéma Privé*, des del número 1, octubre del 1933, fins el número 38, febrer del 1937.
51. Solament publica 11 números entre l’octubre del 1932 i el 1936. Els autors habituals són els amateurs Domènec Giménez i Botey, Josep Palau i Claveras, Delmir de Caralt i Puig, Josep Galceran i Bonet i Francesc Gibert i Riera. També hi escriuen sovint Jeroni de Moragues i Gallissà, Joan Prats i Vidal, Josep Aymerich i Barbany. Escadusserament, Isidre Socias i Ferré, Francesc Blasi i Vallespinosa, Guillem Díaz-Plaja, Frederic Subirós i Castelló, Eusebi Ferré i Dalmau, Alfons Lagoma i Allué, Albert Oliveres i Folch i el mateix Agustí Fabra amb el pseudònim “Edelweiss”.
52. Des del 1932 la revista *Cinema Amateur*, editada per la Secció del Centre Excursionista de Catalunya, Club Alpí Català, publica, a cada número, exhaustius articles sobre els aspectes tècnics i artístics d’aquest cinema. Aquesta mateixa publicació, al núm. 10, del gener del 1936, pàg. 80, ens ofereix la relació de totes les revistes i publicacions que sobre l’àmbit del cinema amateur hi ha al món i que formen part de la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya.
53. Francesc Pujol i Algueró (Móra la Nova, Ribera d’Ebre, 1896–Barcelona, 1975). Escriptor, publicista, metge i gran afeccionat a l’excursionisme.
54. FABRA I BOFILL, Agustí. *Impressions d’una excursió als Pirineus Centrals (Del Vignemale al Mont Perdut)*. Tallers Gràfics Joan Morral, Terrassa, 1930. També en dues parts, la conferència s’edita al butlletí del Grup Excursionista Montserrat de Terrassa, en els números 28 i 29.
55. Per aquest muntatge possiblement utilitza els films: *Dels Cauterets a Lourdes passant pel Vignemale i el Mont-Perdut i Dues escalades al país de l’isard*.
56. El Poble, 17-5-1932. Sabadell.
57. Carta de l’Agustí Fabra al director d’aquesta empresa, del 22-7-1933.
58. La primera projecció d’aquest film coincideix amb la inauguració del nou Estatge del Grup Avant de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, el 15 de gener del 1933. *El Dia*, 16-1-1933, pàg. 3.
59. Organitzat per l’*Union Belge des Cinéastes Amateurs*. Aquesta entitat desapareix el 1933. Vegeu: Programa del IV *Concurs Internacional del Millor Film Amateur*, 16 al 20 de maig del 1935 (FB-JMDF).
60. Per exemple, el 1932, la pel·lícula *Montserrat*, de Delmir de Caralt, aconsegueix el segon premi al concurs de l’*American Society of Cinematographers de Hollywood*.
61. Crònica de Francesc Biosca i Torres. *El Dia*, 29-11-1933, portada. Un escrit que l’articulista realitza a partir d’una entrevista que li fa a l’Agustí Fabra. El contingut de la publicació no agrada gens a Fabra, de tal manera que li dirigeix una carta personal, datada el 30 de novembre del 1933, en què

- li reprova l'ús i l'apropiació indeguda que ha fet de les informacions que li ha facilitat; literalment, li diu que se sent tractat de “mingo” (FBJMDF).
62. Joan Salvans i Piera (Terrassa, 26-10-1900–carretera de Terrassa a Talamanca, 24-7-1936). Industrial, excursionista i cineasta. Ignasi Salvans i Piera (Terrassa, 5-5-1904–Barcelona, 26-1-1990). Industrial, cineasta i aquarel·lista.
  63. Film premiat al I Concurs del Centre Excursionista de Catalunya, el 1932.
  64. Publicació mecanografiada que apareix del 1933 fins al 1936.
  65. Vegeu: Programa del IV Concurs Internacional del Millor Film d'Amateur, 1935, i Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, volum II, primavera, 1936, núm. 11.
  66. Elies Badiella i Carner (Terrassa, 21-1-1901–9-4-1990). Pintor i aficionat cineasta.
  67. Amadeu Mariné i Vadalaco (Poble Sec, Barcelona, 1878-1935). Fotògraf. Durant els anys quaranta té una botiga de fotografia al carrer Sant Pere, 49, de Terrassa.
  68. Francesc Roig i Ventura (Terrassa, 21-5-1900–21-7-1953).
  69. Jaume Colomer i Monset (Terrassa, 22-1-1900–Barcelona, 22-7-1983). Historiador de l'art.
  70. Feliu Ubach i Daví (Terrassa, 29-11-1896–Barcelona, 9-10-1936).
  71. Josep Donadeu i Font (Terrassa, 15-10-1902–20-2-1985)
  72. Aquest film obté la Medalla d'Argent, a l'apartat Arguments, i la Copa Ràdio Film per la interpretació de l'Amadeu Blasi i Canela, al II Concurs Interclubs de la Federació Catalana de Cinema Amateur, de l'any 1936. Al diari *La Vanguardia*, Carrasco de la Rubia li dedica tota una crònica molt elogiosa el 18-6-1936, pàg. 15.
  73. Evarist Moliné i Nos (Terrassa, 2-5-1902–13-2-1974).
  74. Marcel Lloveras i Ribal (Terrassa, 6-3-1913–19-12-2006).
  75. Joan Segués i Donadeu (Terrassa, 1912–1958). Pintor i cineasta.
  76. Carles Puig i Vilanova (Terrassa, 20-6-1913). Pedagóg, cineasta i publicista.
  77. Francesc Font i Pons (Terrassa, 15-10-1918–1995). Cineasta.
  78. Ramon Blasi i Canela (Terrassa, 4-5-1909–20-1-1973). Industrial i cineasta.
  79. Leandre Casulleres i Tomàs (Igualada, 9-7-1914–8-2-2001). Pintor, escultor i cineasta.
  80. Teatre inaugurat el 22 de maig de 1880. Propietari: Josep Domingo i Cassanellas (Terrassa, 9-12-1833–4-4-1917). El Teatre del Retiro és considerat com el primer local on es projecta cinema a Terrassa.
  81. Joan Solà i Mestres (Barcelona, 15-4-1878-Madrid, 10-1-1922) Vegeu: COMAS I EZEQUIEL, Rafael. “El col·leccionisme de temàtica terrassenca. Solà Alegre i Cia, societat pionera del cinema”. *Circulars Informatives del Grup Filatèlic, Numismàtic i de Col·leccionisme* (números 408, 409 i 410, abril, maig i juny del 2005).
  82. El mateix 1908 edita un nou documental sobre les activitats infantils de l'Escola Coral de l'Agrupació Regionalista, de Terrassa. Vegeu: “Cròniques del Retiro. Una història del Retiro a partir dels registres escrits (1880-1932)”. Treball de recerca de Lola Borràs i Badia, dirigit per Ana Fernández Álvarez. Escola Pia de Terrassa, gener, 2007 (inèdit).
  83. *L'Opinió*, 8-4-1934, II Sessió del concurs del Centre Excursionista de Catalunya, pàg. 12. Firmat: J.R.
  84. Santiago Marco i Urrútia (Tarragona, 1885–Barcelona, 1949). Decorador interiorista.
  85. *L'Opinió*. El Cinema Amateur 13-5-1934. Sebastià Gasch i Carreras (Barcelona, 1897–1980). Crític d'art i de les arts de l'Espectacle.
  86. *Cinema Amateur*, dels intèrprets. *La Publicitat*. Secció “El Cinema”, 1935.

87. *La Veu de Catalunya*, 1-6-1934.
88. Josep Palau i Oller (Barcelona, 1888-1961). Dibuixant, dissenyador tèxtil, fabricant de joguines, decorador d'interiors i pintor. És un dels crítics que amb més entusiasme divulga el cinema amateur i escriu a *El Matí*, *Mirador* i *Cinema Amateur*.
89. *Mirador*, 25-4-1935.
90. Sèrie publicada el 1935 a *L'Opinió*, a la secció "El Cinema Amateur", els dies 21 i 25 de febrer, i els 2, 6, 9, 14, 18 i 25 d'abril.
91. *Imágenes*. Barcelona, 15-6-1945, pàg. 45 i 46.
92. TORRELLA I PINEDA, Josep. *El cine amateur español*, Barcelona. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, Secció de Cinema, 1950, pàg. 135.
93. Carta d'Agustí Fabra a Josep Baixeres, datada el 31 de maig del 1935 (FBJMDF).
94. Queden documents epistolars que proven alguns dels intents frustrats, com ara de la dansa de les caputxes, de Sant Joan de les Abadesses i l'Aplec de Montgarri (carta 4-8-1933), del Dijous Sant a Verges, que, en ser una processó de vespre no es pot filmar per manca de llum (carta al rector, 1-4-1934). També té la intenció de filmar l'Aplec dels ballets dels Romeus de Betmale, però no ho aconsegueix (carta del 16-7-1934, FBJMDF).
85. A la Biblioteca Central de Terrassa es troba una còpia en VHS de la sèrie *Folklore*, dipositada per la Cinemateca del Cinema Amateur Terrassenc el 1998, amb motiu de la commemoració del Centenari del cinema i el 75è aniversari del Cinema Amateur.
96. Marià Galí i Guix (Terrassa, 23-5-1883-9-12-1957). Publicista i folklorista.
97. *Arxiu* del Centre Excursionista de Terrassa, 153, Terrassa, gener-març 1974.
98. *L'Opinió*, 8-4-1934, pàg. 12.
99. *Mirador*, 28-6-1934.
100. *El Dia*, 13-6-1934, pàg. 2.
101. *El Dia*, 16-11-1934, primera pàgina. Firmat S.A.S. (Salvador Salvatella i Abelló).
102. Durant el revelatge d'aquest darrer film, se'n fan malbé dos rotlles i els ha de tornar a filmar el 1935.
103. Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona. Publicació Junta de Museus, 16, volum II, Barcelona: setembre del 1932, pàg. 274 a 287.
104. Joan Amades i Gelats (Barcelona, 1890-1959). Folklorista.
105. *La Patum*, d'Antoni Sansalvador, escrita el 1901 i editada el 1916 per Antoni López, impressor, Barcelona.
106. Joaquim Serra i Farriols (Berga, 1833-1905). Compositor i musicòleg.
107. Joan Baptista Lambert i Caminal (Barcelona, 1884-1945). Compositor i musicòleg.
108. Francesc Pujol i Pons (Barcelona, 1878-1945). Compositor i musicòleg; a partir del 1941, director de l'Orfeó Català.
109. Agustí Fabra utilitza, per a documentar-se i preparar la filmació, *El Penedès. Folklore de balls, danses i comparses populars*, de Francesc de Paula Bové (Vilafranca, 1875-1950). Publicat el 1926 al Vendrell per Impressor Ramon.
110. Escrit manuscrit amb llapis, de l'Agustí Fabra, i datat el setembre del 1935 (FBJMDF).
111. Durant aquests enregistraments sorgeix la idea de fer un film sobre la indústria del suro a la fàbrica Balmaña, però no s'arriba a fer mai. Tota la descripció de la festa es troba descrita en un manuscrit a llapis de l'Agustí Fabra, datat el setembre del 1935 (FBJMDF).

112. Joan Danès i Vernedas. Folklorista i autor d'obres com *El Monestir de Sant Joan de les Abadesses* (1926) i de *Les valls del Flamisell i de la Noguera de Tor* (1930); també d'*El ball dels paborde de Sant Joan de les Abadesses i la seva organització*, 1935. Va morir el 27 de juliol del 1938; la darrera carta de Danès a l'Agustí és del 20 de juny del mateix any.
113. Ramon Serrat i Fajula (Sant Joan de les Abadesses, 4-8-1883–Terrassa, 2-11-1944). Músic, compositor i professor de música. La seva activitat musical comença a Sant Joan de les Abadesses, com a estudiant de música i com a integrant de la Cobla Santjoanina. Del 1909 al 1924 forma part de diverses cobles. El 1925 obté la plaça de director de l'Escola de Música de Terrassa. El 1926 s'incorpora a la Cobla Orquestra Terrassa i forma la Banda Municipal, que dirigeix fins que mor. També porta la coral Joventut Terrassenca i l'Orfeó del Círculo Tradicionalista. Ocasionalment exerceix de primer tenora a la Cobla La Principal de Terrassa. La producció compositiva de Ramon Serrat és molt diversa: gènere simfònic, música de cambra, cançons, música religiosa i peces per a cobla, amb gran quantitat de sardanes.
114. A la Filмотeca de Londres es troba una còpia d'aquest film. Quan ha de participar al concurs de Berlín, la còpia queda retinguda a l'aeròdrom del Prat, segons nota manuscrita i firmada per Josep Maria Galceran (FBJMDF).
115. En aquest concurs també presenta un film titulat *Costums típics*, que és premiat amb una Medalla d'Argent.
116. *L'Acció*, 6-4-1935, pàg. 2.
117. El projector que utilitza és un Tonfilmen, de la casa Paillard, del 1932.
118. Es tracta d'un projector Tonkino Paillard, un model suís del 1932 que, segons consta en les anotacions de l'Agustí Fabra, és el primer model que entra a Barcelona. Arxiu familiar de Manuel Fabra i Ricart.
119. *Xut!*, 3-9-1934, núm. 662. Crònica firmada per Minimax.
120. Martí Tauler i Pruneda (Palafrugell, 1888–1947). Pedagog.
121. Antoni Cardona i Carreras (Terrassa, 25-2-1901–2-4-1972).
122. Mossèn Ramon Sanahuja i Marcé. (Banyeres, Baix Penedès. 21-12-1890–Cerdanyola 9-8-1970). Doctor en Teologia, Dret Canònic i Filosofia; mossèn d'Almenar el 1936 i regent de la parròquia del Sant Esperit de Terrassa. Durant la Guerra Civil espanyola és ferit a l'espatlla i ingressat a la infermeria del Preventori Judicial de Lleida 16. Es condemna a 2 anys de presó i recupera la llibertat el 3 d'abril del 1938. És nomenat arxiprest de Terrassa fins que és escollit bisbe de Segorb (1944-1970) i, després, de Múrcia i Cartagena (1950-1969). Les seves restes reposen, des del 1994, a la basílica del Sant Esperit de Terrassa.
123. Miquel Altisent i Domenjó (Balaguer, 22-10-1898-Barcelona, 31-1-1975). Escolapi i musicòleg, destinat primer a Calella i després a Olot. Amant de la música i especialista en cant gregorià, s'inscriu a la Schola Cantorum, de Sabadell. El 1929 es destina a l'Escola Pia de Caldes de Montbui, on se l'aparta de les aules durant un temps, ja que alguns pares d'alumnes es queixen que a les seves classes es fa més litúrgia que números. Acusat de catalanista, és desterrat a Cuba durant dos anys per l'autoritat militar de Catalunya durant la dictadura del general Primo de Rivera. El curs 1927-1928 torna a Terrassa, on funda els *Amiguets de la Litúrgia*. Autor d'*El cant gregorià. Un model de música religiosa*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971.
124. Segons la tasca d'identificació realitzada per Màrius Samarra i Aroza, Andreu Calaf i Anter i Salva-

dor Alàs i Estradera, membres de la Cinemateca Documental de Terrassa, en aquest film apareixen alguns membres de la Schola Cantorum. Entre d'altres, Josep Calassanç Sanahuja i Serratosa (Terrassa, 11-2-1906), Joan Massaguer i Tusell i Antoni Soler i Bonet.

125. Francesc de Paula Badia i Tobella (Olesa de Montserrat, 11-3-1896-Mura, 24-7-1936). Notari de Terrassa des del 1925 i un dels fundadors, el 1931, del partit d'Unió Democràtica de Catalunya.
126. Montserrat Tobella i Barrera (Terrassa, 8-9-1895-10-11-1977).
127. Gaietà Vallès i Pujals (Terrassa, 17-2-1885-carretera de Terrassa a Talamanca, 24-7-1936)
128. Manuel Vallhonrat i Comerma (Terrassa, 11-6-1892-carretera de Terrassa a Talamanca, juliol, 1936).
129. Josep Maria Duran i Torres (Terrassa, 9-10-1901-carretera de Terrassa a Talamanca, 24-7-1936).
130. Agustí Prat i Marcet (Terrassa, 9-10-1860-carretera de Talamanca, 24-7-1936).
131. Joaquim Barata i Rocafort (Terrassa, 5-5-1895-carretera de Terrassa a Talamanca, 24-7-1936).
132. Francesc Salvans i Armengol (Terrassa, 16-3-1875-carretera de Talamanca, 24-7-1936).
133. Ignasi Lorente Pérez (Carcar, Navarra, 31-1-1881-carretera de Terrassa a Montcada, 12-11-1936). Rector de les Escoles Pies de Terrassa el 1934.
134. Eloi Vidal i Tugas (Balaguer, 26-10-1869-Sabadell, 28-12-1936). Rector de les Escoles Pies de Sabadell el 1915 i el 1922.
135. Joaquim Flaquer i Capdevilla (Tàrraga, 2-7-1875-Terrassa, 25-9-1936). Rector de les Escoles Pies de Moià el 1919, d'Alella el 1922, i novament de Moià el 1928.
136. Magí Cadevall i Rodó (Terrassa, 24-11-1901-9-3-1936).
137. Joaquim Martí i Serra (Polinyà, Vallès Occidental, 6-12-1870-Barcelona, 8-11-1936). Docent de l'Escola Pia des del 1901 fins a 1936.
138. Adalbert Franquesa i Garrós (Moià, Bages, 18-12-1908-Montserrat, 6-10-2005). Filòsof, teòleg i monjo benedictí. Rector de la basílica i del santuari de Montserrat el 1944. Consultor de l'episcopat en matèria litúrgica al II Concili Vaticà. Director de l'Institut Ecumènic d'Estudis Teològics de Tantur, a Jerusalem, i principal dinamitzador de la Comissió Abat Oliba.
139. Josep Franquesa i Garrós. Escolapi. A Tàrraga crea un cor de cant gregorià i funda la revista *Àmfora*. 1918-1923.
140. Jacint Badiella i Figueras (Terrassa, 1902-8-12-1994). Fundador del Club Egara.
141. Nicolau Talló i Agulló (Terrassa, 1876-Castellterçol, 9-11-1938).
142. Joan Bosch i Roig (Terrassa, 16-10-1863-el Miracle, Solsona - 9-12-1938).
143. *El Poble. Textos sobre la muntanya*, Sabadell, 17-5-1932. Textos traduïts i publicats en castellà al programa de presentació de l'estrena d'aquesta obra musical, el 16 de desembre del 1939. El 1972, revisats i en català, es tornen a editar a la *Circular* núm. 146 del Centre Excursionista de Terrassa, abril-juny, 1972, pàg. 137 a 140.
144. Miquel Casas i Bell (Sant Cugat, 3-6-1900-Torelló, 23-10-1988).
145. Roc Alabern i Aguilar (Calella, Maresme, 24-9-1916) i Miquel Alabern i Aguilar (Calella, 24-10-1913)
146. Carta a Joan Danès, 23-11-1937.
147. Joan Pich i Santasusana (Sant Andreu, 1911-Badalona, 1999). Músic, intèrpret i compositor, és considerat una de les màximes figures de la música del segle XX.
148. Antoni Font i Pedrosa (Esparreguera, 27-7-1888-Barcelona, 28-3-1965).
149. Mossèn Joan Baptista Clerch i Vivó. Membre del Patronat de la Fundació canònica privada de la

- Junta Constructora del Temple Expiatori de la Sagrada Família, de la qual és president després de la Guerra Civil. Rector de la parròquia de la Sagrada Família de Barcelona, el 1955.
150. Lluís Ferreiro i Puig (Barcelona, 14-4-1909–Sitges, 3-9-1970). Rector de les Escoles Pies de Balmaes el 1946, 1952 i 1958.
  151. Joan Profitós i Fontà (Balaguera, 1892–Barcelona, 7-1-1954). Escolapi, educador i pedagog.
  152. Miquel Marcet i Poal (Terrassa, 14-6-1873–Villareal, 17-9-1936).
  153. Salvador Cardús i Florensa (Terrassa, 5-6-1900–2-2-1958). Historiador.
  154. Comprada a Baltasar Plans, exiliat a Annecy (França), a través de la seva dona Maria Francisco, el 14 d'abril del 1940. Es tracta d'un model Eumig de 9,5, amb objectiu Meyer Trioplan 2.8,f:20mm. També li compra un projector de la mateixa marca per a 9,5, amb motor i amb un objectiu Meyer Kinon superior I 1.6,f:35mm.
  155. A la Biblioteca Central de Terrassa es troba una còpia en VHS, dipositada per la Cinemateca del Cinema Amateur Terrassenc, el 1998, amb motiu de la commemoració del Centenari del cinema i del 75è aniversari del Cinema Amateur.
  156. Manuel Irurita i Almandoz (Larrainzar, Navarra, 19-8-1876-Montcada i Reixac, 4-12-1936). Bisbe de Lleida, el 1926 i de Barcelona, el 1930. Detingut i assassinat el desembre del 1936 per milicians de la CNT–FAI, és enterrat en una fosa comuna, amb el número d'identificació 814, al cementiri de Montcada i Reixac. El 1940 s'exhumen les seves restes i el 1943 es traslladen a la catedral de Barcelona, on reposen als peus del Crist de Lepant. La seva mort és un tema encara controvertit; el metge Josep Raventós, pare de Joan Raventós, en una carta adreçada als seus fills el novembre del 1942, explica haver vist el bisbe Irurita l'any 1939. També assegura haver-lo vist el prelat Josep Aragonès. Vegeu: Inventari del Fons FP, Sèrie Fons Personals, Subsèrie Diversos, de la Biblioteca del Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona.
  157. Gregori Sunyol i Baulenas (Barcelona, 1879–Milà, 1946). Erudit en ciència paleogràfica musical gregoriana, professa com a monjo el setembre del 1895 a Montserrat, on és director del cor gregorià del 1907 al 1928 i prior del 1917 al 1928. Director de l'Escola de Música Sacra de Milà del 1932 fins a 1939. President de l'Institut Pontifici de Música Sacra de Roma del 1938 al 1946 i abat titular de Santa Cecília de Montserrat el 1942.
  158. Al film també hi podem reconèixer el prior del Sant Esperit i bisbe d'Astorga, Josep Castellort i Soubeyre (Igalada, 21-3-1899–Astorga, 18-8-1960), fill adoptiu de Terrassa el 1959, i Josep Tapiolas i Castellet, president del Partit Tradicionalista, mort el 2 d'abril del 1955. Identificació realitzada per Màrius Samarra i Aroza, Andreu Calaf i Anter i Salvador Alàs i Estradera, membres de la Cinemateca Documental de Terrassa.
  159. A la primavera del 1946 es crea la Comissió Abat Oliba, que té com a objectiu organitzar les festes d'entronització de la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, al tron construït mitjançant aportacions populars.
  160. MAÑÀ I BADIELLA, Ramon. "El cine amateur en Tarrasa: Don Pedro Font Marcet". Butlletí de la Cambra Oficial de Comerç i d'Indústria de Terrassa, 489, juliol 1948. Ramon Mañà mor el 1964.
  161. Un text com "Impromptu monàstic", dedicat al pare Josep Ballbé, per a la revista Via Vitae dels oblats de Montserrat, és una prova dels seus sentiments religiosos en aquells moments. Aquest escrit no es publica a instàncies dels monjos de Montserrat, ja que no volien donar a conèixer públicament el cementiri de la comunitat.

162. Aureli Maria Escarré i Jané (l'Arboç del Penedès, 1908–Barcelona, 1968).
163. Can Fabra es construeix entre el 1943 i el 1945, en uns terrenys adquirits pel seu pare el 1918.
164. Cassià M. Just i Riba (Barcelona, 1926). Informació facilitada per Manuel Fabra i Ricart.
165. La comunicació testamentària, pel que es refereix a aquest llegat, es comunica al president del Centre Excursionista de Terrassa, 1930, Joan Soler i Tramunt.
166. Durant l'Aplec de Sant Salvador de les Espases, en record del pare Joan Solà i Coromines, president del Centre Excursionista de Terrassa del 1930 a 1934, l'Agustí Fabra li dedica una glossa com a alpinista i com a enamorat de la natura. En aquesta glossa també hi cita les seves principals publicacions, com ara la monografia dedicada a Sant Salvador de les Espases i la que és a punt d'aparèixer el 1935, una guia coordinada pel pare Solà dedicada a Sant Llorenç del Munt, editada per iniciativa del Centre Excursionista de Terrassa i en què hi intervenen diferents autors, entre ells el mateix Agustí Fabra, que, a més, s'ocupa de la correcció de tots els textos (diari *El Dia*. 3-5-1936). Per a commemorar la mort d'aquest escolapi, l'estiu del 1935, es tributa un homenatge íntim a Mojà, el 24 d'octubre del 1935, i es fa un passi del film *El Ball de gitanes del Moianès*, de l'Agustí, filmat el gener del 1934, al qual assisteixen els més íntims. *Arxiu* del Centre Excursionista de Terrassa, núm. 98, novembre-desembre, 1935.
167. Text mecanografiat de la conferència. Arxiu particular Manuel Fabra i Ricart, Terrassa.
168. Ferran Canyameres i Casamada (Terrassa, 23-1-1898-Barcelona, 27-9-1964). Escriptor.
169. En un principi Ferran Canyameres volia rebre els treballs de manera gratuïta, si bé, a requeriment d'alguns dels col·laboradors, ho desestima. Aleshores, planteja pagar cada treball una vegada hagi sortit el llibre i s'hagin començat a cobrar les subscripcions i la publicitat que es pretén incloure per a cobrir les despeses de l'edició (correspondència del llegat Ferran Canyameres; vegeu: carta a Rafael Benet, 11-7-1935, on s'especifiquen les condicions econòmiques; AHCT, capsa 26/2).
170. Rafael Benet i Vancells (Terrassa, 2-6-1889–Barcelona, 16-1-1979). Pintor i crític d'art, fixa el preu del seu article en 50 pessetes per 15 quartilles. Ferran Canyameres, en una carta, li comunica que si declina l'oferta, té pensat d'ofrir-li a en Feliu Elies i Bracons (Barcelona, 10-9-1877–agost del 1948), crític i historiador de l'art (correspondència del llegat Ferran Canyameres; cartes dels 2-7-1935 i 11-7-1935; AHCT, capsa 26/2).
171. Francesc Torras i Armengol (Terrassa, 26-2-1832–Madrid, 28-2-1878). Pintor, escultor i gravador.
172. Cèsar Cabanes i Badosa (Arenys de Mar, Maresme, 14-2-1887–Terrassa, 14-2-1952). Text original (llegat Ferran Canyameres; AHCT, capsa 26/2).
173. Joan Duch i Agulló (Terrassa, 11-2-1891–8-1968). Escriptor, novel·lista, periodista i pintor.
174. Pere Prat i Ubach (Terrassa, 8-4-1892–Barcelona, 14-12-1969). Dibuixant, il·lustrador, pintor, gravador i escriptor. Manuscrit datat el 27-6-1935 (correspondència del llegat Ferran Canyameres; carta 27-6-1935; AHCT, capsa 26/2).
175. Joaquim Vancells i Vieta (Barcelona, 28-6-1866–Barcelona, 26-12-1942). Pintor i gravador.
176. Francesc Abelló i Roca (Terrassa, 10-3-1875–18-2-1964). Aquarel·lista, gravador i dibuixant.
177. Josep Puig i Cadafalch (Mataró, 17-10-1867–Barcelona, 23-12-1957). Arquitecte i especialista en Art Romànic.
178. Joan Santamaria i Munné (Lleida, 1884–Barcelona, 1955). Text original mecanografiat (llegat Ferran Canyameres; AHCT, capsa 26/2).

179. Discurs llegit en l'acte inaugural del curs 1915-1916 al Centre Excursionista de Terrassa.
180. Carta de Jacint Badiella i Figueras des del Campament Base del XVIII cos d'Enginyers, Base 8^a, C. C. 18, a Agustí Fabra, datada el 15 de desembre del 1938, on es mencionen aquestes tertúlies i també s'hi esmenta Marià Galí.
181. Paulina Pi de la Serra i Joly (Terrassa, 21-7-1906–22-3-1991).
182. Alfons Sala i Argemí (Terrassa, 16-6-1863–Barcelona, 11-4-1945). Industrial i polític conservador que crea un estil molt propi d'exercir la política, *el salisme*. (correspondència del llegat Ferran Canyameres; cartes dels 24-5-1935 i 4-5-1935; AHCT, caps 26/2).
183. Magí Rodó i Coll (Terrassa, 1859–3-7-1936). Republicà independent i regidor a Terrassa durant els períodes 1885-1889 i 1899-1903.
184. Jacint Elias i Escayol (Terrassa, 1856–1943). Geòleg. Membre de la Institució Catalana d'Història Natural.
185. Pere Vigués i Guàrdia (Terrassa, 1910–Lussac, Poitiers, 2001).
186. Cartes 29-3-1935 i 5-7-1935 (FBJMDF).
187. Rossend Grané i Civil (Terrassa, 1898–4-3-1974). Excursionista i manyà.
188. Francesc de Paula Junyent i Badrinas (Terrassa, 1915-7-11-1955). Advocat i poeta (correspondència del llegat Ferran Canyameres; carta del 9-8-1934; AHCT, caps 26/2).
189. Quintí López Gómez (Calvarrasa, Salamanca, 1864–Terrassa, 12-5-1936). Periodista republicà, publicista, espiritista i director del diari *El Espejo*.
190. Correspondència del llegat Ferran Canyameres; carta del 2-5-1935; AHCT, caps 26/2.
191. Domènec Palet i Barba (Terrassa, 10-6-1872–Barcelona, 5-1-1953). Advocat, geòleg i polític (correspondència del llegat Ferran Canyameres; cartes dels 29-4-1935 i 6-5-1935; AHCT, caps 26/2).
192. Text original (llegat de Ferran Canyameres; AHCT, caps 26/2).
193. Pere Aldavert i Martorell (Barcelona, 1850–1932). Polític, escriptor. Text original (llegat de Ferran Canyameres. AHCT, caps 26/2).
194. Joaquim Pecanins i Fàbregas (Prats de Lluçanès, 1883–Banyoles, 1948) Compositor i director del Conservatori de Música de Terrassa. Text mecanografiat (llegat Ferran Canyameres; AHCT, caps 26/2).
195. Text original (llegat de Ferran Canyameres; AHCT, caps 26/2).
196. Delfí Dalmau i Gener (Figueres, 1891–Barcelona, 1965) Pedagóg i lingüista. Text original (llegat de Ferran Canyameres; AHCT, caps 26/2). Primer, declina la invitació i recomana que ho demanin a Francesca Llloch o a Mercè Baca; al final, ell mateix es responsabilitza de fer l'article que li han demanat sobre la llengua catalana.
197. Josep Roca i Roca (Terrassa, 12-7-1848–Barcelona, 15-12-1924). Escriptor, periodista i polític liberal.
198. Pere Antoni Ventalló i Vintró (Terrassa, 27-3-1846–Madrid, 7-3-1910) (llegat de Ferran Canyameres; AHCT, caps 26/2).
199. Josep Ventalló i Vintró (Terrassa, 20-4-1850-28-3-1919). El seu text no apareix al Llegat Canyameres.
200. Josep Soler i Palet (Terrassa, 30-7-1859–Barcelona, 23-11-1921). Advocat i historiador.
201. Pere Salom i Morera (Sabadell, 11-10-1883–Palma de Mallorca, 16-5-1950). Poeta, industrial i batlle el 1922 i el 1923, dimitit per la dictadura del general Primo de Rivera.

202. Enric Gall i Cols (Terrassa, 1907-5-5-1971). Poeta
203. Iu Pons i Cerdañés (Barcelona, 12-5-1902–Terrassa, 22-11-1939). Poeta.
204. Valentí Alavedra i Alsina (Terrassa, 1885– -8-1961). Poeta, pintor, esperantista i fundador del grup *Lumon*.
205. Lluís Puig i Matas (Terrassa, 25-2-1900–19-5-1971). Periodista, professor de filosofia i especialista en cant gregorià.
206. Ramon Cortès i Casanovas (Terrassa, 19-11-1906–1977). Pintor i pedagog.
207. Pere Viver i Aymerich (Terrassa, 10-2-1873–23-12-1917) i Tomàs Viver i Aymerich (Terrassa, 23-4-1876–8-1-1951). Pintors.
208. Isidre Òdena i Daura (Terrassa, 4-1-1910). Pintor.
209. Josep Soler i Diffent (Terrassa, 2-8-1864–7-9-1935). Pintor.
210. Domènec Armengol i Armengol (Terrassa, 3-5-1912-27-9-2001).
211. Emili Armengol i Gall (Terrassa, 7-5-1911–Barcelona, 17-8-1976). Joier.
212. Antoni Badrinas i Escudé (Terrassa, 30-5-1882–Barcelona, 6-2-1969).
213. Miquel Pujadas i Badia (Terrassa, 18-8-1892–1974). Pintor.
214. Pere Costa i Segura (Terrassa, 17-5-1902–30-7-1944) i Miquel Costa i Segura (Terrassa, 17-5-1902–17-3-1982).
215. Mateu Avellaneda i Cañadell (Terrassa, 24-6-1902–24-8-1949). Dibuixant.
216. Postal de Canyameres des de París (7-10-1945).
217. Aquesta filmografia s'ha elaborat seguint la correspondència personal de l'Agustí Fabra; els films s'han datat atenent únicament als dies reals d'enregistrament i no pas als de muntatge o a les dates que donen els butlletins dels diferents certàmens i concursos amateurs. També ha estat completada amb les dades facilitades per Manuel Fabra i Ricart.
218. Els films sense any de realització formen part de la filmografia de l'Agustí Fabra, però ha resultat impossible datar-los (Arxiu particular de Manuel Fabra i Ricart).
219. Només tinc constància d'aquest film per un guió mecanografiat i per un document també mecanografiat del mes de novembre del 1959, que apareix dins el programa d'oblats seglars benedictins de Montserrat a Barcelona (FBJMDF). Aquest reportatge es fa amb motiu de la visita de Josep Maria Batista i Roca i de mossèn Antoni Batlle a Matadepera.